

Tisztelt Miniszterelnök Úr, Honvédelmi Miniszter Úr és Főtitkár Asszony! Kedves Egybegyűltek!

Mai sajtótájékoztatónk színhelye szokatlan, de ezt kemény munka előzte meg. A főtitkár asszony, Fogarasi Katalin állampolgári bejelentésre kezdte feltárni az első világháborús zsidó hősök parcelláját. Több mint háromszáz magyar zsidó hősi halott sírhelye található itt. A miniszter úr egyetértett Boross Péter miniszterelnök úr javaslatával, amikor a Kegyeleti Bizottság jelezte a kormánynak, mennyire fontos lenne emléket állítani az itt található magyar zsidó hősi halottaknak, akik életükkel fizettek az első világháborúban való

részvételükért. Most Hende Csaba honvédelmi miniszter úr és a kormány kötelezettségvállalásának alapján létrejöhét Magyarország egyik legnagyobb hősi emlékparkja.

Ami bizonyíték arra, hogy a magyar zsidóság a befogadó ország szerves és elválaszthatatlan része, amit hősiességével is bizonyított. Nemcsak az 1848-as hősi halottaknak találhatjuk itt a sírját, hanem az első világháború áldozatainak is, nem beszélve arról az emlékműről, mely a magyar zsidó munkaszolgálatosok, a soában meggyilkolt honfitársaink előtt tiszteleg, akiknek nincsenek sírjaik, így hozzátartozóik és az emlékezők itt róhatják le gyeletüket.

Az új katonai parcella első lépésben csak megközelíthetővé válik, és a nyughelyekhez való hozzáférést tesszük lehetővé, míg a második lépésben a sírok restaurálására kerül sor. A munka akár egy esztendő is igénybe vehet.

Köszönet azoknak, akik a nemzetgazdaság jelenlegi helyzetében is fontosnak találják, hogy a hazáért elesett hősök sírjai látogathatók legyenek.

Ezen döntésükkel is bizonyítják, hogy áldozat és áldozat között nincs különbség.

Döntésük legyen áldott!

Boross Péter elmondta: a Nemzeti Emlékhely és Kegyeleti Bizottság fontos kötelessége azoknak a sírhelyeknek az őrzése, ahol jeles személyek nyugszanak, illetve azoknak a temetőeknek a felkutatása, amelyek a nemzet kegyeletére méltó hősök földi maradványait őrzik. Hozzátette: szinte alig maradt az országban első világháborús katonatemető, mert azokat 1945 után nem gondozták, a sírokat nem övezte tisztelet. Fontos emlékezni arra a korra, amikor „akik itt éltek e hazában és fegyverbe szólították őket, akkor nem tettek különbséget se vallás, se származás, se egyéni szempontok szerint, hanem teljesítették kötelességüket, és életüket adták a hazáért” – fogalmazott a volt miniszterelnök. Felidézte, hogy édesapja az első világháborúban a 44-es gyalogezredben harcolt végig, majd zászlós és hadnagy lett, és a sírok között megtalálta egy, a századhoz tartozó zászlós nyughelyét is.

Hende Csaba honvédelmi miniszter méltatlannak nevezte a parcella jelenlegi állapotát, és bejelentette, hogy a honvédség idén februárban alakult Ludovika zászlóaljának tisztjelöltjei önkéntes munkával előbb megközelíthetővé teszik a sírokat, majd a szaktárca anyagi támogatásával restaurálják azokat.

A sajtótájékoztató végén Radnainé Fogarasi Katalin, a Nemzeti Emlékhely és Kegyeleti Bizottság főtitkára felhívta a figyelmet a 12-es parcella kulturális, had- és művészettörténeti jelentőségére. Elmondta: a sírkövek különlegesen, hiszen megtalálható rajtuk a koronás magyar címer, a „Magyar Hiszekegy” vagy a „Pro patria”, illetve a „Nem, nem soha” felirat is, amelyek békésen megférnek az első világháborúban hősi halált halt zsidó származású katonák héberül felvett neveivel.

(Breuerpress)

Gyász, vigasztalás, legenda

A zsinagógai esztendő mostani periódusa, a három gyászhét utolsó napjai a fájdalom és az emlékezés ideje. Áv hó 9-én pusztult el az első jeruzsálemi Szentély és áv hó 9-én semmisítették meg 70-ben a rómaiak a második jeruzsálemi Szentélyt. A vallásos zsidó ember azóta is gyászolja és őrzi lelkében a Szentély szentségét, és mindenkor él a vágy, hogy ott keresse Istenét, aki talán most is benne lakozik. Ezért születek legendák, léteznek emlékfoglalások az egykori Templomról. Az ősi Szentélyt körülvevő fal egy része, a Nyugati Fal ma is fennáll. Legenda szól arról, miért pont ez a része maradt meg évezredek távolából.

Amikor Salamon fel akarta építeni a jeruzsálemi Szentélyt, isteni hang szólt hozzá: a Szentély, amelyet építeni akarsz, az egész nép legyen! Ezért gyűjtsd össze egész Izraelt, és adj mindenkinek valamilyen feladatot, munkát. A gazdagoknak a keleti fal építését adták, a hercegeknek az oszlopok és feljárók készítését, a papoknak és a levitáknak a frizládát és a függönyöket, a nyugati fal elkészítésével a szegényeket bízták meg.

A munka elkezdődött, a gazdagok, a hercegek és más előkelőségek összegyűjtötték lányaik, asszonyaik ékszereit, és azon cédrusfát vettek a falak és a padlózat befedésére, ciprusfát az ajtóhoz, olajfát, hogy kapukat készítsenek. Napszámosokat vettek fel, hogy elvégeztessék velük a munkát. A hercegek, papok, előkelőségek, leviták műve elkészült.

Csak a szegényeknél ment minden nagyon lassan. Ők nem tudtak napszámosokat alkalmazni, maguknak kellett mindent elvégezni, asszonyaikkal és gyermekeikkel együtt. Ékszereik sem voltak, nem gondoskodhattak díszes kivitelezésről, ezért munkájuk abból állt, hogy egy nagy barlangból fejtek ki egyszerű, de méretes szikladarabokat. Csak arcuk verejtékét adhatták a Templom építéséhez. Így készült el a Nyugati Fal. Mikor a szent munka befejeződött, és a Templom teljes pompájában ragyogott, Isten mégis a Nyugati Falat választotta lakóhelyül, a következő indokkal: drága nekem a szegények fáradósága, és áldásom nyugszik munkájukon. És egy halk hang hozzátette: Isten sohasem fogja a Nyugati Falat elhagyni!

Regensburgi Petachja szerint Babilon északi részén van egy templom, amit Ezra épített, a falában egy vörös kő, amit ő hozott a Szentély köveiből.

Egy prágai legenda arról szól, hogy a világszerte ismert, sok száz éves Régi-új zsinagóga falába is raktak a Szentély köveiből, és ez mentette meg a legendás templomot tűzvészektől és pusztítástól.

Arról is legenda szól, hogy 1558-ban, a tűzvész idején, merthogy felgyújtották a gettót, két galamb jelent meg a templom fölött, és szárnyukkal oltották a tüzet.

Tisá boáv napján (augusztus 9.) gyászal és böjttel emlékezik a hagyománytisztelő zsidó ember. Ezzel végződik a három gyászhét, majd utána kezdődik a „hét vigasztalás” ideje. Hét héten át a sabbáti haftarék prófétai szövege reménységről, vigasztalásról, az élet szépségéről szól.

A midrás szerint Isten a mosolygó emberek lelkében lakozik. Nincs szebb emberi vágy, mint a boldogság, nincs nagyobb eredmény, mint az élet megszépítése. Ez a vallásos zsidó ember reménysége, erről szól imája a vigasztalás hét szombatján is.

Ráv

Parcellából emlékpark a Kozma utcában

Egy év alatt felújítják és restaurálják, majd emlékparkká alakítják a Kozma utcai zsidótemető első világháborús hősi halottainak parcellájában lévő sírokat – jelentette be Hende Csaba honvédelmi miniszter, Boross Péter, a Nemzeti Emlékhely és Kegyeleti Bizottság elnöke és Zoltai Gusztáv, a Mazsihisz ügyvezető igazgatója.

Mint a sírkert első világháborús emlékműve előtt a munka megke-

désekor tartott sajtótájékoztatón elmondták, az ország legnagyobb zsidótemetőjének 12-es parcellájában mintegy háromszáz hősi halott nyugszik, sírjukat benőtte a gaz. A honvédség tisztjelöltjei önkéntes munkával előbb megközelíthetővé teszik, majd a három szervezet mintegy négymillió forintos támogatásból restauráltatja a sírokat.

Az alábbiakban Zoltai Gusztáv üv. igazgató ez alkalomból elhangzott beszédét olvashatják.

„A padok siratják az anyákat”

Az elhurcolt mártírokra emlékeztek az újpesti zsinagógában

„Lásd, Örökkévaló, és tekintsd, világ, kivel bántál így” – idézte beszédében Szerdócz Ervin rabbi helyettes a Siralma könyvének szavait azon a hagyományos mártír-istentiszteleten, amelyet a Berzeviczy utcai zsinagógában tartottak.

„Mint maradt magányosan a város, a népben bővelkedő!” Az Écho e mondatával emlékezett Szerdócz Ervin rabbi helyettes arra a 18 ezer emberre, akiket Újpestről, Rákospalotáról, Leányfaluról, Pócsmegegyerről, Tahitófaluról, Vácról hurcoltak el a vézskorszakban. Velük együtt minden megalázottra, kifosztottra, elpusztítotttra is emlékeztetett: azért gyilkolták meg őket, mert zsidóknak születtek.

A Berzeviczy utcai zsinagógában tartott hagyományos gyászszertartáson magas rangú méltóságok és a túlélők képviselői gyűjtötták meg a hat gyertyát a 600 ezer magyar zsidó áldozat és a világ 6 millió zsidó mártírjának tiszteletére. A lángokat sorban lobbantotta fel Aliza Bin-Noun, Izrael Állam budapesti nagykövete, Zoltai Gusztáv, a Mazsihisz-BZSH ügyvezető igazgatója, Streit Sándor, a BZSH elnöke, Derce Tamás, Újpest volt polgármestere. Őket követte a túlélők nevében Lunczer Imre, majd Negyedesné Eichel Magdolna, akit Újpesten mindenki csak Dusika néniként emleget.

A mártír-istentisztelet a 88. zsoltárral kezdődött, amelynek alkalomhoz illő versei a rabbi helyettes tolmácsolásában hangzottak el. „Azokhoz számítottam, kik a gödörbe szállnak, olyan lettem, mint erő nélkül levő férfi: a holtak között, odavetve, miként megölettek, sírban fekvők, kikről nem emlékezel többé, hisz ők elszakítottak kezedtől.” (IMIT-fordítás) A mincha után Fekete László, a Dohány utcai zsinagóga főkantora hangja szárnyalt fel a Dohány-kórus és Lisznyai Mária orgonajátékának kíséretében. Hásém mo odom – Örökkévaló, mi az ember? – kezdődött a több zsoltárból összeállított darab. Az ének mint az Örökkévaló iránti legmélyebb odaadás tanúvallomása töltötte be a szíveket.

A zene megelőlegezte Szerdócz Ervin gyászbeszédének refrénként ismétlődő mondatát a Siralma könyvéből: „Lásd, Örökkévaló, és tekintsd, világ, kivel bántál így.” Ostorcsapásként zúdultak le e szavak az emelvényről akkor, amikor a

rabbi helyettes arról szólt: túrhetetlen, hogy ártatlan embereket meggyilkoljanak azért, mert zsidóknak születtek. Akkor, amikor elmondott egy közelmúltbeli eseményt: tóratanuló diákja, egy kislány, a zsinagóga női karzatán megkérdezte: „Hová lettek innen a padok?” S amikor a személyes élmény erejével idézte meg a sok-sok ártatlan asszony és leány alakját; azokét, akik hajdan a karzat padjaiban ülve figyelték az istentiszteletet.

A szónok látta a zsinagógáról 1945-ben készült fényképeket. Minden össze volt törve – a földszinti ülőhelyeket a női karzat fentről lehajított, összezúzott padjainak maradványai borították. „Kinek mi baja lehetett a nők padsoraival? – tette fel a kérdést a rabbi helyettes. – Talán az, hogy a női karzat közelebb van az éghez? A padok miatt féltek az égtől? A padok némán álltak karzati helyükön. Féltek a némaságuktól? Az elhurcolt nők könnyei, sírása bántotta lelkiismeretüket?” A tárgyi világból költőivé emelt szimbólum figyelmeztetett a gyötrelmekre, melyeket a hitsorsosok átélhettek, és a veszteségre, amely halálukkal a közösséget érte. „A padok siratják az anyákat.” Egyben felszólított az emlékezésre, a megőrzésre az emberi

sorsközösség nevében: „Tegyük kezünket a padokra. Az érintések ott vannak, ott maradtak. Érezzük hát a néma érintéseket. Ez nem idegen tőlünk. Akik egykor e padokat érintették, olyanok voltak, mint mi. Ha megérintjük a padokat, az üzenet eljut tudatunkig. Ha érezzük a padokon érintésüket, ők is érzik emlékezésünk szelíd békéjét. A megőrzés simogató vigaszt.”

Kél mále ráchámim – csendült fel a beszéd után Fekete főkantor előadásában a gyászima. Utolsó hangjai közül mindössze kettőhöz kapcsolódott az orgona, mint amikor a fohász elszuttogott végén még egyszer, utoljára felsóhajt az imádkozó. A közös kádis követte a záróimát. Fekete László, a kórus, az orgonaművész átélhetővé tette a reményt, melyet az Olénu fogalmaz meg arról, hogy az örök szépségnek és jóságnak elpusztíthatatlannak kell lennie. „Ezért Benned reménykedünk, Örök Istenünk, hogy hamarosan meglátjuk hatalmad megdicsőülését, mikor a bálványokat eltünteted a földről, és a hamis istenek mind kivésznek, hogy a világot a Mindenható birodalmává tegyed, s minden hús-vér teremtmény Nevedet említsé.”

Rados Virág

Deutsch László főrabbi és a felesége, Eszter, esküvőjük alkalmából egy gyönyörű, hímzett tóraruhát adományozott a Szeretkórház zsinagógájának. Szinai T. József elnök (balról) köszönte meg a nemes ajándékot a főrabbinak

DEUTSCH GÁBOR

A Hegyalja őre – volt

Hogyan lett kietlen zsidó szempontból az egykor virágzó, gazdag hagyományokkal, iparral, kereskedelemmel, szőlőműveléssel rendelkező Tokaj és környéke? Volt idő, amikor ezernél is többen lakták e vidéket, messzi földről hozták a bort és más árut, vitték a bort. Világhírét dicsérték. *Fischer Ádám* 1902-ben beszélt egy idős bácsival, aki szüleitől hallotta, azok felmenői mesélték, hogy egy *Jechiel Serega* nevű híres tudós 1665 körül megáldotta a tokaji várat, hogy el ne pusztuljon. *Zelenák István* krónikája szerint 1723-ban két családot írtak össze, kb. 8-10 főt. 1755-ben már név szerint 12 famíliát regisztráltak. A legtöbben 1881-ben voltak, 1905 fő, Tokaj lakosságának 26%-a, de még a vészkorszakban is 820 embert számláltak, 14%-ot. *Smoll Dávid* kezdeményezte közösség létrehozását, 1820 körül imaházat épített. 1835-ben az első rabbi neve, *Náthán Spíró* is feljegyzésre került. 1851-ben a közösséget rendelt alapján hitközségnek nevezték el. Iskolát is működtettek. 1890 és 1896 között *Baumhorn Lipót*, a kitűnő építész tervei alapján építették fel a mai József Attila utcában a reprezentatív templomot.

A zsidók kereskedelemmel, iparral is foglalkoztak, a görög kereskedők elhagyták az országot a Rákóczi-szabadságharc idején, nyomukba léptek a zsidók. Az értelmiséget tekintve: volt idő, amikor a város mind a négy orvosa zsidó volt. Kocsmaórosok, italmérők is akadtak közöttük. A borászathoz *Zelenák István* könyve szerint 1904-ben kapcsolódott be. Az utolsó vészkorszakbeli rabbi a nagy tudású *Jungreis Nándor* volt. A vészkorszakot kb. 200-an élték túl, nem mindenki tért vissza Tokajba, 1949-ben 150 főt vettek nyilvántartásba. Az államosítások és a vallás megtartásának nehézsége miatt fokozatosan csökkent a városban és környékén a zsidók száma. 1956-ban minimumra fogyott. Ma kétféle zsidóság Tokajban, a Glück testvérekre, mert elment a hagyomány és a zsidók által gyakran látogatott Tokaj környéki helyek jó ismerője – talán nem túlzunk, ha azt írjuk: őre –, *Lówy Lajos*. Az ő életéről szeretnék bővebben írni *Kalmanovits Miklós*, a barát elmondása alapján, és érintjük a háború utáni jelentős személyiségek munkáját is.

Lówy Lajos 1949-ben született. Anyja a deportálásból visszajövet nem találta vőlegényét, bár hallotta, hogy él. Az apa, József menyasszonya a gyűlölet áldozata lett valamelyik deportáló táborban. Kénytelenek voltak belátni, a szomorkodás nem segít, új életet kell kezdeni. Összeházasodtak. E frigyből született Lajos. Az apa rőfös – szövet- és ruházati cikkekkel kereskedett. A kész típusruhák korában a csináltott ruhákra kevés kuncsaftnak jutott pénz, ezért a bolt nem túl bő megélhetést biztosított számukra. Lajos tanult az iskolában, az utolsó tokaji rabbi és sajchet, *Berkovits Kálmán* chédert – vallási kisiskolát – működtetett. Foglalkozott a gyerekekkel. 56-ban azonban úgy látta, a nyáj után kell menni, mert Tokajban és környékén alig maradt hittestvér. Amerikában többen voltak a hegyaljaiak, odamentek, de mint látni fogjuk, Tokajt nem felejtették el.

Lajosnak nehéz gyerekkora volt. Feszült légkör, bizonytalan jövő, kapcsolódást jelentett, hogy nagyokat fociztak *Kalmanovits Györgynek*, Miklós unokatestvérének az udvarán, akinek apja fiákeresként vitte a helyi nagyságokat egyik helyről a másikra. 56 után megszűnt a chéder, Miskolcra a vándortanító, a legendás *Drexler Béla* látogatott hozzájuk. Lajos elvégezte a gimnáziumot, apja boltjába állt be, de mivel – mint írtuk – a rőfösárúnak nem nagyon volt keletje, ezért az üzlet melletti

kis helyiségben műanyagfésűket árult, és a mellette lévő helyiséget kiadta. Ma például könyvesbolt. Megnősült, kisfiúk születtek. Meghalt anyja, apja, felesége. Nyomott hangulatban a vallástól eltávolodott egy ideig, a városi labdarúgó-szakosztály elnöki tisztét töltötte be. A templomot a Hitközség eladta a Földműves Szövetkezetnek romló állagára és kihasználatlanságára hivatkozva. Az iskolát államosították, de egy kis részében imaszobát létesítettek. 1981-ben, az apa halála után, megszűnt Tokajban a hitélet. Egy másik szövetkezethez került a templom épülete. Ők a tetejét leszedték. 1998-ban a tetőzetet helyreállították és a külsejét rendbe hozták. Azóta az önkormányzat kultúrházat alakított ki belőle, a belsejét is megújítva.

Megjelent az egykori tokaji rabbi, *Berkovits Kálmán* és fia, *Mordche*. Felkeresték, akiket még Tokajban meg lehetett találni. Az azóta a pesti hitközség munkatársává lett *Kalmanovits Miklós* és a városban lakó *Lówy Lajos*. Látták, hogy Tokajban a zsinagóga szomszédságában lévő egykori iskola, amelyet a szfárdok, a chászidok stíblnek, imaszobának is használtak, mert a város közösségében csak ortodox és chászid imahelyek funkcionáltak, üres, elhanyagolt. Ezen helyiségből zarándokcentrumot létrehozni nem is lehetőség, hanem kötelesség. Ilyen nincs a környéken, márpedig a legfontosabb magyarországi zarándoksírok – a bodrogkeresztúri *reb Sájale*, a nagykálói *Eizik Taub*, a mádi *ráv Winkler*, az olaszliszka *Hers Friedmann*, a sátorlajújhelyi *Mojsze Teitelbaum*, *Jeremia Lów* – mind ezen a vidéken találhatók. Nyírtass sincs messze. Halálózási évfordulókon tömegével jönnek a hívők a világ minden tájáról. Itt megpihenhetnének valamelyik szállodában, ellátásukról és imahelyről gondoskodni lehetne. Gyűjtésbe kezdtek, elsősorban a Tokajról elszármazottak körében; a hitközség, a város és más pártolók, szomszéd közösségek – nem utolsósorban a kezdeményező *Kálmán* és *Mordche Berkovits* – jelentős támogatásával a romos iskolaépületet rendbe hozták, ahol a stíbl állt, most ízlésesen berendezett kis zsinagógát alakítottak ki tartalmas könyvekkel, ünnepi máchzorokkal, tálsz-imalepellel és imaszíjjakkal. Az előtérben minikonyha is biztosíthatja az ellátást, az éttermi részben konferenciák vagy előadások is tarthatók. Mivel *Lówy Lajos* a városban lakott, rá hárult a koordinálás, hogy ne egyszerre érkezzenek a látogatók. Lajos hihetetlen energiával vetette magát a munkába. Megtalálta igazi hivatását. Érdemelt a nagy rabbik családfája, hogy kitől örökölték rendkívüli tudásukat. Az étkezőhelyiség falára tett képek elgáztatnak a családi kapcsolatok terén. Maga is tájékozódott, hogy a kérdezőknek pontos választ adhasson. Sábbatonokat rendeztek, ahová Budapestről meg külföldről is érkeztek. Meghatározott és változó programokkal várták őket. Iskolák keresték meg a centrumot, a pesti ortodoxia, Zugló, a Hunyadi tér, a Hegedűs Gyula és a Nagyfuvaros utca, az ORZSE és más körzetek rendszeresen látogatták és látogatták e helyet. Nem beszélve az aktuális halálózási évfordulók külföldi sokaságáról. Lajos minden érdeklődő rendelkezésére állt. Szépen előimádkozott, ha kérték. A tórák Izraelbe kerültek, a legtöbbjük hibásan. Amikor a minjén a városban megszűnt, és rácsálók támadták meg a tekerceseket, akkor Tokaj izraeli testvérvárosának ajándékozták a tórákat. A Berkovits apa és fia vásárolt Amerikában egy új tórát és minden felszerelését, ezt használják felolvasásra. A támogatók között meg kell említeni *Henry Fuchs* urat, aki együtt futkározott Lajossal, *Kalmanovits Mik-*

lóssal és Györggyel, kivándorolt Amerikába és nagy tudós lett. Egyike volt azoknak, akik a számítógép orvosi hasznosítását kidolgozták. Ő lett minden idők legfiatalabb tagja az Amerikai Tudományos Akadémián, ahol ma is tevékenykedik. A világ számos pontján tart előadásokat. Izraelben megvásárolta az egyik Tokajból származó tórát, drága pénzért rendbe hozatta, Amerikába szállította, és a fia abból olvasta 13 éves kori avatásán, bár micváján az előírt szöveget. Az eseményre meghívta és vendégül látta *Lówy Lajos*t és *Kalmanovits Miklós*t.

Megalakították a Tokaj és környéke elszármazottainak egyesületét, amelyben Lajos mint főtűtár jelentős feladatot kapott. Később a hatékonyság fokozásáért 16 fővel hitközséget is alakítottak *Kalmanovits Miklós* vezetésével. Mint alelnök, az operatív helyi munkát Lajos végezte, aki idejét teljes egészében e célnak szentelte. Sajnos *Berkovits Kálmán* meghalt, de a fia, *Mordche*, szorgalmas támogatója nemcsak Tokajnak, hanem az egész magyarországi zsidóságnak. Például jelentősen hozzájárult a pesti rituális fürdő, a mikve rendbehozatalához. Apja emlékére nemcsak Tokajban, hanem a Kazinczy és a Dessewffy utcai ortodox imaházakban is függőnyt – párajheszt – készíttetett a frigyszekrényre. Ha nem is folyamatosan, de a kóser bogyártás is megújult több kezdeményezéssel Tokajon, illetve környékén. E kitűnő ital egyedülálló aranyárga színét, ízét és illatát a tudós *Jákob Emden* (1697–1776) is dicsérette. A nehéz időkben – az ötvenes-hatvanas években – kóser bort csak Verpeléten lehetett készíteni. Egyvalaki, *Kohn Sándor* bácsi, Tokajban saját felhasználásra – esetleg egy kicsivel többre – igazi bort termesztett. Szomszédoknak is juttatott belőle. Amikor az üzletek polcain mindenféleképp kotyvasztott, szőlőt soha nem látott, borknak nevezett vegyületet árultak (a tokajit exportálták), *Kohn* bácsi remekét magas helyeken is számon tartották. Ha fontos külföldi küldöttség érkezett, mindig megjelent a fekete Csajka kocsi, és vitte *Kohn* bácsi borát az illusztris vendégnek.

Tervek vannak most is. A templom mögötti egykori rituális fürdő, a mikve romos, rendbe szeretnék hozni, ott egy kis panzió is várhatja a megfáradt zarándokot. De ezt már nem *Lówy Lajos* fogja megvalósítani, hanem odafönn bizonyára imájával közbenjár *Ráv Berkovits Kálmán* bácsival együtt a megvalósítás sikeréért. A váratlan halál mindnyájunkat megdöbbentett. A fáradhatatlan *Lówy Lajos*, aki talán a megfeszített munkától szinte elégett, most megpihent. Egy sírral több van Tokaj városában, amelyet látogatni érdemes.

Körzeti kitekintő

Debrecen

Nem mindenkinek adatik meg, hogy ritka, kedves ünnepi eseményen vegyen részt. A DZSH képviselőjében *Aser Ehrenfeld* és *Kreislerné Grósz Zsuzsa* alelnök köszöntötte a 100. születésnapját ünneplő *Lovas Piroška* nénit. Az ünnepelt a töle megszokott szellemi frissességben fogadta váratlan vendégeit. Életéről, családjáról, megpróbáltatásairól mesélt, és egyetlen élő hozzátartozójáról, aki Kaliforniában telepedett le, de rendszeresen tartják egymással a kapcsolatot. A Nőcsoport részéről *Kádárné Vera néni* mindennapos látogatója. A hitközség kóser konyháján készült különleges tortával és egy gyönyörű csokor virággal köszöntöttük a meghatódott *Piroška* nénit. Sok szeretettel kívánunk további jó egészséget és hosszú életet.

*

A hitközség maroknyi lelkes csoportja a keresztúri Jorcájt idején elhatározta, hogy ismét felkeresi a nagy rabbielődök sírjait. Kellemes kirándulószerűen mutatkozó vasárnap indultunk el úti célunk megvalósításához.

Első állomásunk Tokaj volt. A csodálatosan rendbe hozott zsinagóga a városközpont dísz, melyet hangverseny- és rendezvényteremként használnak. Mellette működik a felújított imaház, melynek kultúrterme megannyi híres rabbi képét őrzi falain, az ott vendégeskedők felett örködvé.

Látogatásunk során nem maradtott el a híres kóser tokaji borok kóstolása sem, melyek a helyben elfogyasztott, de a DZSH kóser konyháján készült finom szendvicsek mellé igencsak jólestek. Idegenvezetőnk *Lówy Lajos* volt, aki azóta tragikus hirtelenséggel távozott a Gán édenbe, ahol lelkes magyarázatát folytathatja mindazoknak, akik földi életük során nem jártak Tokajban. *Lówy Lajos* emlékét kegyelettel megőrizték!

Következő állomásunk a mádi zsinagóga. Különlegesen karbantartott, szinte hibátlan festésű gyöngyszeme az általunk ismert és látott zsinagógáknak. A világ sok részéről látogatnak ide zsidók és nem zsidók egyaránt. Szívmelengető törekvése a külföldön élő ifjú zsidóságnak, hogy idejőnnek bár micvát és esküvőt tartani közülük mindazok, akiknek szülei is itt fogadtak egymásnak örök hűséget vagy itt lettek nagykorúak. A templom közelében lévő jesivát eredeti állapotában fogják a közeljövőben felújítani.

Folytattuk utunkat Sátorlajújhely felé, ahol *Teitelbaum Mózes* és felesége sírjánál hallhattunk a rabbi életéről. A tizenéves *Kossuth Lajosról* már lemondtak a korabeli orvosok, de a híres cádik kigyógyította az akkor végzetesnek hitt diftériából. Amikor üzent az édesanyának, hogy „...ideje hazavinni a kicsiköt...”, útravalóul azt mondta, hogy ebből a fiúcskából egyszer még nagy ember lesz. Jövőbelátását a történelem igazolta.

A szépen gondozott és rendben tartott temetőt itt is számosan felkeresik itthonról és külföldről egyaránt.

Ezután Bodrogkeresztúrra gördült velünk buszunk, ahol a szintén híres *Sájale Steiner* élt, gyógyított, ételt, italt, tanácsot adott minden segítségért hozzáfutónak. A messze távolból idezarándokló hívek százai keresik fel a nagy rabbi sírját, könyörgésükkel közbenjárását kérve a Teremtőnél imáik meghallgatásában.

Jártunk a házában, amelyben minden, a vallási élethez szükséges helyiség jól felszerelten megtalálható.

Zarándokutunk befejező állomása után lélekben feltöltődve, meghatódva indultunk vissza Debrecenbe, nagy szeretettel és mély tisztelettel gondolva a rabbikra, akik életüket, munkásságukat annak szentelték, hogy támogatást nyújtsanak másoknak. Olyan hatalmas tudás birtokában voltak, mellyel méltán nevezhetjük őket koruk nagy polihistorainak. Önzetlen segítségük, állhatatosságuk, szerénységük példaképpé szolgálhat a mai kor minden egyes emberének. Nem csoda, ha mindenki – vallásra való tekintet nélkül – felnézett rájuk, igen nagy becsben és tiszteletben tartotta őket.

Emlékük legyen áldott az idők végezetéig!

*

Két debreceni fiatal zenei tehetség – *Fekete Dániel* és *Mike Ádám* – Izrael című rockoratóriuma ősbemutatójának adott otthont zsinagógánk. A darab mondanivalója bibliai téma: Mózes és a Tízparancsolat.

A zsűfőlásig megtelt templom falai között gyönyörű dallamok, akkordok csendültek fel, melyeket a Vámospercsi Mátvás Király Általános és Alapfokú Művészeti Iskola énekkara, *Fekete Dániel* énekhangja és akusztikus gitárja, *Mike Ádám* basszusgitárja és zongorája, *Takács Balázs* és *Tóth Dániel* gitárjai, *Szabó Rita* éneke, zongora- és orgonakísérete, valamint *Tóth Renáta* hegedűjátéka idézett elő. A karvezető *Ráczné Stummer Ibolya* volt.

A produkciót követően *Horovitz Tamás*, a DZSH elnöke mondott köszönetet az ifjú művészeknek a színvonalas produkcióért, majd a résztvevőket állófogadáson láttuk vendégül.

*

A mártír-istentisztelet napján avatták fel *Fábián József* hittestvérünk sírkövét. A köztiszteletnek és általános megbecsülésnek örvendő *Jóska* bácsiról *Markovics Zsolt* szegedi főrabbi emlékezett meg az elhunyt családja jelenlétében. A gyászimat *Nógrádi Gergely* kántor recitálta.

Búcsú egy igaz embertől

„Az igaz ember virágzik, mint a palma, nagyra nő, mint a libanoni cédrus.” *Izsák György* igaz és őszinte ember volt. Ami nem tett, megmondta, akinek tisztelt-szeretett, azokért szenvedélyesen kiállt. 1933-ban született Budapesten. Az anyja Nagyszőlősen látta meg a világot, így György a nyarat vagy az ünnepi szabadságot az Ugocsa mellett töltötte. A Rubintól fénylőtt a város. Ugyanis a tekintélyes létszámú és tevékeny vallásos család ékesége volt a településnek. Jósája Árajnt, azaz *Izsák Gyurit* elvitték az ottani chájderba – ahogy arrafelé neveztek a Talmud kisiskoláját, Pesten chédernek mondják. A fővárosban a Wesselényi utcai zsidó iskolába járt, kitűnő hittanár oktatta ott is. Apjának kereskedése volt a Király utcában, később mint első világháborús hadirokkant munkáját nem folytat-

hatta, utazó ügynök lett. E foglalkozás nehézségeit *Arthur Miller* drámájából ismerjük. A felszabadulás után egy cionista kibucban Bonyhád mellett dolgozott, ahogy mondta, nem vonzotta sem a kertészkedés, sem a földtúrás. A Ganz-MÁVAG-ban helyezkedett el, szívós harcot folytatva a kort keserítő normákkal. Megnősült. Párjával, *Anikóval* húek maradtak a hagyományokhoz. Született két gyermekük. Lányuk, *Katalin* és fiuk, *Gábor*.

György előbb a Jávorka utcai zsinagóga járt, amikor a kántor megbetegedett, őt állították a pulpitus elé, és mindenki meglepetésére szép bariton hangján hiba nélkül és nagy átéléssel tolmácsolta a megszokott dallamokat. Nyugdíjba vonulása után számos imaházban megfordult, például a Vasváriban is. Egy ideig a Szeretkórházban felügyelte a kásrutot. Utoljára a Do-

hány Wesselényi utcai bét hámedresét látogatta. Példás férj, apa volt. Nagyon tisztelte *Zoldán Sándort*, a Dohány utcai templom mindenesét, nemzedékek melémédjét – tanítóját. Lamentált is többször, hogy sírkövén nincs a héber neve feltüntetve. Méltányos, hogy *Izsák György* a közelében nyugodhat. Súlyos betegsége után, a család minden gondos ápolása ellenére hunyt el. A temetésen *Frölich Róbert* főrabbi mint jó barát zsoltókat mondott, a kántori teendőket *Szilágyi Gábor* látta el. A minden irányzatot képviselő, szépszájú jelenlévő őszinte részvétét fejezte ki a megrendült családnak, a feleségnek, Anikónak, lányának, Katinak, fiának, Gábornak, vejének, Péternek és anyukájának, unokatestvérének, Tamásnak és más hozzátartozóknak. A gyászhat alatt a lakásukban tartották a reggeli és esti főhászkodást.

„Az igazak az Örökkévaló udvarában virágoznak.”

D.G.

GIORA SHARON FÓKÁNTOR

Ahány (egy)ház, annyi szokás

Kóserság amerikai szemmel

Zsidó testvéreink a kóserságnak számtalan fokát és módját ismerik és gyakorolják szerte a világon. Még az úgynevezett glatt kóser (abszolút kóser) fogalom is több, egymástól eltérő csoportra osztható, hiszen vannak, akik csak egy bizonyos rabbi hechsér-jét (kósersági bizonyítványát) hajlandók elfogadni. Amerikai ortodox körökben például elterjedt egy álláspont, miszerint sokan nem fogyasztják a Hebrew National hentesárúját. Nem tartják elég kósernek, mivel ennél a cégnél a levágott állat szervein végzett hasgacha (kósersági felülvizsgálat, ellenőrzés) nem a hagyományos úton, kézzel, hanem mechanikusan, számítógépes megoldással történik. A Hebrew National cég garantáltan kóser, minden szempontból szigorú rabbinikus felügyelet mellett működik, ennek ellenére sokan nem tartják megfelelőnek. Ugyancsak gyakori, hogy a kóser áru csomagolásán feltüntetett hechsér és aláírás nem felel meg egyes fogyasztóknak, mert csak egy másik rabbi által kiadott kósersági bizonyítványt tartanak elfogadhatónak. Ez gyakran vitákhoz, szakadásokhoz, széthúzásokhoz vezet, de hát... ilyenek vagyunk. Nem amerikai, hanem zsidó szokás ez a magunk közt való vitakozás.

Emlékszem például, hogy annak idején a pesti neológ sechitát (kóser vágást) sok éven át az áldott emlékü *Sik Ernő* végezte. Ragyogó, biztos kezű, megbízható sajtet (metsző) volt, emellett hithű, vallásos, ortodox beállítottságú zsidó. Különös és kissé még komikus is volt azt hallani róla, hogy nem vásárolt abból a húsból, amihez ő végezte el a vágást, mert mint mondta, „nem eszik a neológ sechitából”. Hiába érveltek neki, hogy „de hát te vágod le és te ellenőrzöd”. Akkor sem.

Itt hangsúlyoznám ki, elsősorban azoknak az olvasóknak a kedvéért, akik nem zsidók, vagy ha azok is, a kóserságot nem vagy csupán újabb és csak „alapfokon” gyakorolják, hogy a kóser és nem kóser megnevezés nem kizárólagosan húsról szól, bár sokan főleg arra használják. Kóser vagy nem kóser lehet bármilyen élelmiszer, kegszer, használati tárgy és sok egyéb, attól függően, hogy az a vallási előírásoknak megfelelő-e vagy sem. Mindenesetre a kóser szó mindennél gyakrabban asszociálják a húskételek rituális megfelelőségének megállapítására.

Tulajdonképpen mit jelent az, hogy kóser? Mit takar ez a szó, mi a pontos fordítása, értelme? Még kaliforniai működésem idején történt, hogy a zsidó vallás alapjairól tartottam előadást az érdeklődők számára egy keresztény gyülekezetben. Minden más mellett természetesen szóba kerültek a rituális étkezési szabályok, ezen belül a teljes és a húsos ételek és edények elválasztása, valamint a kóser állatok, a rituális vágás, az ellenőrzés és a hús kóserozásának módja. A kóser szót a következő szinonimákkal fordítottam le: elfogadott, megfelelő, tiszta. Az előadásom után a közönségből valaki megszólított, és ezt kérdezte: *én keresztény vagyok, nem tartok kóser. Ön szerint tehát az, amit én eszem, nem tiszta? Őszintén zavarba jöttem a szavai hallatán, mert távol állt tőlem a szándék, hogy bárkit is megbántsak. Magyarán kezdtem, hogy nem így értem, de végső soron be kellett látnom, hogy nem a legjobb fordítást alkalmaztam, ami így félreértésre és megbántódásra is okot adhat. Azóta a kóser szó magyarázásakor csak a „megfelelő, a zsidó vallási törvények szerint elfogadott” kifejezést alkalmazom. Valóban ez a szó jelentése.*

Az egymástól eltérő jellegű zsidó közösségek vagy egyének gyakorlatában persze nagy eltérések mutatkoznak. Amerikában is és másutt is létezik a glatt kósernek megszámálható-

lanul sok válfaja és fokozata. Végső soron mindegyik megfelel(het) a legszigorúbb elvárásoknak, de személyes vagy más meggyőződés okán van, aki az egyiket, van, aki a másikat fogadja el. A következő, legnagyobb csoport a kóser, a glatt jelző említése nélkül. Itt már nagyobb viták vannak, hogy mi tartozik bele ebbe a szélesebb és valamivel lazább értelemben vett kósersági kötelékbe, és mi nem. A tej, tejtermék, bor, sőt bármilyen más élelmiszer, de akár a péntek esti gyertya is lehet egyesek szerint kóser, mások szerint nem kóser, egyéni nézetből, beállítottságtól függően. Minden élelmiszer és minden egyéb áru kóserré nyilvánítása esetében lényeges, hogy annak eredete, készítése, feldolgozása és tárolása mindig kósersági felügyelet mellett és a szabályoknak megfelelően történjen. A kóser (de nem glatt kóser) háztartást vezető zsidók ezt gyakran figyelmen kívül hagyják, mondván: „mi lehet kóser vagy nem kóser egy üveg tejben?” Hát, ami azt illeti: sok minden. Nem férne el egy cikk keretében, de nem is az én feladatom, hogy ezt részletesen taglaljam, csupán szokásokról, a különböző zsidó körök beállítottságáról, a nézeteik közötti fellelhető különbségekről írok, tényeket említve és nem bíráló szándékkal.

Az amerikai zsidóság egy óriási csoportja az otthonába nem visz be „tréflit”. Azért tettem a szót idézőjelbe, mert tulajdonképpen ez főleg a húsról szóló szokásokra vonatkozik nálunk. Minden egyéb élelmiszer esetében eltekintenek a szigorú kósersági követelményektől. Húst, csirkét, felvágottat csak kóser vásárolnak... otthoni használatra. Van köztük, aki másutt sem nyúl nem kóser húshoz, ugyanakkor közülük sokan vendéglőben vagy másutt megesznek bármit. Nem titokban, nem rejtőzködve. Teljesen természetes dolog ez számukra. Van egy ismerősöm, akitől mélytengeri ételek fogyasztása közben megkérdeztek: ezt hogy egyezteted össze a konzervatív felfogással? Erre azt a szánalmas és nevetséges választ adta: „ez könnyű tréfli”. Vannak tehát sokan, akik saját törvényeket alkotnak meg.

Ez a kóser, de nem glatt kóser, vagy inkább „csak otthon kóser” csoport nem csak népes, de nézetük széles palettán is helyezkedik el a tekintetben, hogy mit neveznek kósernek és mit nem, mi az, amit elfogadhatónak tartanak és mi az, amit nem. Vitakozni, érvelni nem lehet és nem is érdemes, mert itt minden az egyén saját, önálló meglátásától függ.

A következő csoportba tartozik az úgynevezett „kóser style”, aminek a kósersághoz már csak annyi köze van, hogy sertéshús nem kerülhet az asztalra. Ez a „style” létezik egyének életében és a vendéglátóiparban egyaránt. Egyes zsidó jellegű vendéglők, csemegeüzletek így nevezik önmagukat. Mindenesetre ez korrektebb eljárás, mintha kósernek adnák ki magukat. Ha a kóserság szabályaihoz akár csak kevésbé értő szemlély belépne ide, meglepődve kérdezné, hogy mi itt a „kóser style”, hiszen a sajt és a pasztirami* együtt áll a pult üvege mögött, sőt, ugyanazzal a késsel vagy szelatelőgéppel vágják őket. Valóban, ahogy említettem, csupán annyi itt a „kóser style”, hogy sertéshúst, valamint mélytengeri ételeket (homár, rák, csiga, kagyló stb.) nem tartanak.

Számomra az a furcsa, hogy egyes családi rendezvényeken, eseményeken is (esküvők, bár és bát micvák, esetleg temetés utáni vizsgálató étkezések) gyakran látjuk a nem kóser ételek tömegét. Egyesek a fentebb említett „kóser style” csemegéitől rendelik meg a látható, és azt hiszik, hogy elegendő tettek a rituális étkezés követelményeinek. Nem ismerik a szabályokat, a törvényeket, nem tűnik fel nekik a teljes és a húsos közös jelenléte, sem

más, amit a hozzáértő szem azonnal észrevesz.

Az egyének, családok kóserságot illető saját elbírálásánál lényegesebb a zsidó közösségek, szervezetek hozzáállása. Itt most az engem körülvevő intézményekben, a környezetemben élő szokásokról szólnék, hiszen azokat ismerem jól és közelről. Az ortodox közösségek álláspontját nem kell kihangsúlyoznom. A helyi ortodox zsinagóga és a Chábád egyesület természetesen a legszigorúbb előírások szerint tartja a kóserságot. A glatt kóser húst városunkba különböző helyekről (Cincinnati, Chicago, Saint Louis) hozzák, megrendelések alapján. A konzervatív (az európai neológ irányzathoz hasonló) zsinagógákban a kósersági felügyelet szigorú és pontos, mert egyrészt vannak a közösségekben erre sokat adó tagok, másrészt számtalan ortodox, vagy legalábbis erősen hagyománytisztelő vendégünk van, akik ezt elvárják tőlünk. A reformtemplomban azonban ezt másképp ítélik meg. Egy rendezvényen voltam, amikor a hot dogot a cheese blintzess-szel (túrós palacsintával) egy asztalon árusították. Együtt is fogyasztották a kettőt. Ez ismét egy álláspont, mellyel nem vitakozhatunk, mert az a tényeken úgysem fog változtatni. Hozzáfűzném, hogy a kóserság be nem tartása inkább az úgynevezett „klasszikus reform” irányzatú közösségekben divik. Ma már a reformhitközségek nagy hányadában nem rugaszkodnak el ennyire, és ha nem is glatt kóser, de kóser ételkkel kínálják az ott megjelenteket.

Érdekeséggé válik a következő eset: még kaliforniai működésem idején történt, hogy egy keresztény ismerős házába voltunk hivatalosak valamilyen családi eseményre. Persze a büfé láttán azonnal azt kerestem, mi az, amit papírtálcáról, műanyag evőeszközökkel mi is fogyasztunk. Ahogy ott álltam, hozzám lépett a házigazda, és egy fehér papírabrosszal letakart asztalhoz kísért, ahol csak engem és a családomat helyeztet el, majd ő maga is odaült a feleségével. Mindannyiunkat hermetikusan lezárt, a Chábád rabbiság pecsétjével ellátott glatt kóser ebéddel vendéglített meg. Természetesen a hermetikusan lezárt ételadoboz mellett ugyanúgy csomagolt ital és evőeszköz is volt. Hozzáfűzném még, hogy a házigazda és neje is velünk tartott, és ugyanezt az ételt fogyasztotta. Számomra megható volt ennek a keresztény embernek az ilyen fokú figyelmeztetése.

Azt kérdeznék valaki: ha az én gyülekezetemben egy nem egészen kóser esküvőre, bár micvára olyan vendéget hívnak, aki a kóserságot megtartja, azt mivel tudják megvendégléni? Válaszom erre: az illető saját elbírálásától függ, hogy mit hajlandó fogyasztani. Szinte mindenütt találunk fel salátákat, zöldségféléket, humuszt és sok más olyat, amit fogyasztathatunk, különösen, ha műanyag tányérokat és evőeszközöket is a rendelkezésünkre bocsátanak. Hogy a saláta elkészítése és a feltalálás módja, feltételei nem felelnek meg a szabályoknak? Azt már a vendég dönti el, hogy mennyire köti magát minden előírásához. Tudvalevő, hogy egy szigorúan glatt kóser étkezéshez szokott vendég ilyen esetben semmihez nem fog nyúlni. Voltam már vendég (kántori minőségben funkcionárius) olyan esküvőn, ahol valóban semmit nem lehetett találni, ami akár csak egy mérsékelt kósersági szabályok szerint élő zsidónak is megfelelt volna. Ilyenkor a szertartás után hazamentem, és – megvacoráztam.

* Füstölt, főtt marha- vagy pulykahúsból készült, egészen vékonyra szelvelni fűszerezett felvágott. Természetesen ennek is van kóser és nem kóser változata. Kóser „kiadásban” igen népszerű a zsidó csemegeüzletekben, fogyasztják melegen és hidegen egyaránt.

Tallózás egykori zsidó újságokban

„Lelketekbe mindent felírjátok!” (1.)

Valószínűleg a magyarországi cionista mozgalom egyik ereklyéjét tartom a kezemben. Címe szép, nagy héber betűkkel írva: Töhija, de ott áll magyarul is: Megújulás. Az A/4-es méretű, rossz minőségű papírra nyomtatott borító alján a következőket olvashatjuk: M. C. Sz. V. ker. fiókegyesület – Általános Cionista Blokk értesítője. Budapest, 1945. Május 13. 1. szám. Ára 4.-Pengő. A 32 lapos, egyoldalas módon stencilezett kiadványt legfőképpen a kiadás drámatisága teszi különlegessé. Ha elfogadjuk Magyarországon náci uralom alól való felszabadulása napjának április 4-ét, akkor mindössze 39 nappal a felszabadulás után adták ki, valamely háború előtt itt maradt stencileppel kinyitva, egyenetlen, nehezen olvasható betűkkel, gyorsan és sebtében. Még füstölögtek a romok, még eltemetetlen halottak heverték az utcákon. Azok írták, akik véletlenül életben maradtak, akik tetszhalottszerű állapotban kóvályogtak, akik valahogyan hazavergődtek a koncentrációs táborokból, frontról, munkaszolgálatból vagy hosszú, halálos gyalogmenetekből, akik csontsoványan, betegen, elkínzottan, remegő szívvel reménykedtek, hogy újra láthatják szeretteiket, hogy elhagyott otthonaik még egyszer megteljen fényvel. Legtöbbször idegenek által feladott, falagig lecsupaszított, kifosztott lakásokat találtak. Sokan közülük készülődtek, erőt gyűjtöttek, elindulni egy másik hazába, az igazába, arra a földre, melyről kétezer évvel ezelőtt a zsidóság szétszórtatott.

A kiadvány negyedik lapján Szabó Naftali „chaluc” Emlékezetek című versét olvashatjuk. Amatőr vers, nem az irodalmi érték számít, ha valaki zokog.

„A gázkamrákra emlékeztek!
Zsidó lányokra emlékeztek!
Lelketekbe mindent felírjátok!”

Lapozzuk bele óvatosan. A papír beszakadhat, a tűzőgépkapcsok kilazulhatnak. Törjük meg a hallgatást és a csendet, mely őrzője volt ezeknek az oldalaknak hatvanhat éven át. „A nagy sorsforduló pillanatában, a zsidóság felébredése, helyes politikai nevelése, megújítása érdekében indítjuk el értesítőnket. Azt akarjuk, hogy a magyar zsidóság, amely eddig mindig távol maradt a világszidóság egységétől, magára találjon, és bekapcsolódjon abba a folyamatba, mely a cionista gondolat jegyében a zsidóság életének új elrendezésétől harcol” – olvashatjuk az aláíratlan vezércikkben.

Alaposan előkészített, elmélyült, de többnyire szignálátlan tanulmányokat találunk. A félelem, az óvatosság undorító férgé nyilvánvalóan még javában munkál. Még testükön érezték a keret útleteit, még a füleken visszhangzott a tarkón lövés jég-hideg csattanása, az orrokban ott feszült az égett emberhús émelyítő szaga. Ne csodálkozzunk hát, hogy a Töhija első számát megalkotó, széles látókörű, a világ dolgaiban tájékozott, jó tollú intellektuelek nem akarták magukat kiszolgáltatni. Tallózásunk céljával válasszuk A zsidóság politikai helyzete a második világháború után című dolgozatot, melynek szerzője az „r.s.” kezdetű betűkbe burkolódzott. Az érdekes, izgalmas, a korhoz kötődő, mégis egyetemleges mondanivalót hordozó szövegrészeket kiemeljük, esetleg kiegészítjük. Expresszív intonációja a szívünkhez szól. „A követelések megvalósításának lehetőségét vizsgálva azt kell mondanunk, hogy a sorsunkat, épp úgy, mint minden más nemzetét, a békekötés során az fogja meghatározni, hogy milyen volt a szerepünk a háborúban és milyen volt a viszonyunk a győztes hatalmakhoz” – fejtegeti „r.s.” Ezután leszögezi: „A zsidóság a hadviselő, szövetséges népek kategóriájában foglal helyet.” Chaim Weizmann, a cionista világszervezet

elnökét idézi, aki közvetlenül az angol hadüzenet után, 1939. szeptember 4-én levelet intézett Chamberlain akkori brit miniszterelnökhez, melyben bejelentette „a zsidóság csatlakozását az Egyesült Nemzetek ügyéhez”. A Jewish Agency toborzóirodákait nyitott Palesztinában, és mivel a mandátumi területeken nem volt sorozás, 1939. szeptember 10-ig, mindössze öt-hat nap alatt, 120 000 zsidó ifjú és leány jelentkezett önkéntes katonai szolgálatra. Erec Jisraél zsidó lakossága akkoriban kb. 450 000 főt tett ki. Könnyen kiszámítható, hogy az önkéntes katonai szolgálatra jelentkezők száma a zsidó populáció egynegyedét jelentette.

„1. Alakuljanak zsidó egységek zsidó parancsnokság alatt.

2. A zsidó katonákat használgják fel az arcvonalban.

3. Katonáink nem jelentéktelen funkciókat akarnak végezni, hanem az effektív harci cselekményekbe való bevetést követelik” – proklamálta a Jewish Agency.

A német megszállással fenyegetett országokból, főképpen Csehszlovákiából, Lengyelországból, az anchlussal csatlakozó Ausztriából, valamint Németországból nagyszámú alija indult meg, mely ellenérzést, zavargásokat váltott ki az arabok között. Az Irgun a felerősödő arab terrorakciókra azonnali ellencsapással válaszolt. Az arab tiltakozások miatt a brit Gyarmatügyi Hivatal szigorú bevándorlási kvótát írt elő. A britek óvatosan politizáltak. Palesztinai légió létrehozásában spekuláltak, afféle fele zsidó, fele arab hadtestben, melyhez a Jewish Agency nem adta beleegyezését. A szervezet utasítására a zsidó fiatalok technikai okokra hivatkozva elodázták a bevonulást.

A Vichy-kormány irányítása alatt álló szíriai francia csapatok egész Palesztinát fenyegették, melynek hatására a palesztinai zsidók „megerősítették az önvédelem alakulatait, melyek ugyan nem tartoztak a reguláris hadsereghez, de melyeket az angolok mégis kénytelenek voltak figyelmeztetni, sőt az arabok tengelybarát magartása miatt a szolgálataikat is igénybe vették”. A hadviselés szempontjából fontos olajvezetékek – mint amilyen például a Pipolin nevű is volt – védelmét kizárólag ezekre a zsidó harcosokra bízta. Ezekben az időkben alakult meg a Kibbud Lajla, a vesztélyes éjjeli őrséget vállalók legendás csapata.

Miután az afrikai hadjárat kedvezőtlenül alakult az angolok számára, Rommel hadserege már Alexandriát fenyegette, a britek szorongott helyzetükben kénytelenek voltak engedelményeket tenni. Elfogadták 30 ezer válogatott zsidó férfit és nő jelentkezőjét. „Már az arabokkal való paritásra sem voltak tekintettel, mert az összes arab jelentkező nem volt több 3000-nél. Ettől kezdve önzöltek a zsidó századok Kairó felé.” A híres el-alemeini védelmi vonalat, melyen végül is a németeket megállították, „teljes egészében erégi zsidó műszaki alakulatok építették”. Az építőket az angol király elismerésben részesítette. Tubruk, Bengázi, Tunisz az Erec Jisraélből származó katonák hősiességének színhelyei. „Montgomery és Alexander tábornokok napiparancsai rendre kiemelték a zsidó katonák hősiességét” – írta „r.s.” a Töhija, magyarul Megújulás című cionista értesítő 1945. május 13-i számában. „Harcoló testvéreink kivívták a politikai győzelmet is. 1944. szeptemberében Ros Hasana napján Churchill angol miniszterelnök – Chaim Weizmannnal és Mose Sertokkal (Mose Sarettről van szó. A szerk.) folytatott hosszú tárgyalások után – bejelentette, hogy önálló zsidó brigádot állít fel az erégi zsidó katonákból.”

Igy próbált lelket önteni a cionista értesítő a megmenekültekbe.

(folytatjuk)
Magén István

Mártír-istentiszteletek 2011/5771

Szekszárd

1941 és 1945 között a magyar zsidóság kétharmadát elpusztították, több mint félmillió ember esett áldozatul a munkaszolgálatnak, a német náci és magyar cinkosai által szervezett deportálásoknak – mondta *Horváth István* (Fidesz-KDNP) polgármester mintegy száz emlékező, hozzátartozó, hívó előtt.

Horváth István kiemelte: a deportálás idején *Vendel István* volt a polgármester, aki nem engedett gettót létesíteni a városban, ez azonban nem vethetett gátat az eseményeknek. A Szekszárdról, Tolnárról, Faddról és Ócsényből a bonyhádi és a pécsi gettón keresztül Auschwitzba hurcolt csaknem hatszáz ember kevesebb mint egytizede tért vissza. Emlékeznünk kell ezekre az emberekre, hogy erős hittel, erős akarattal mondjuk ki: soha többé nem történhet meg ilyesmi.

Schönberger András pécsi főrabbi a liturgikus megemlékezés keretében arról beszélt, hogy a holokauszt nem 1944. március 19-én kezdődött, hanem évek, évszázadok keltek ahhoz, hogy pillanatok alatt megszervezzék a zsidóság elhurcolását. Nem akar senki vádlóként állni olyan nemzedék elé, amely nem volt részese a véstörzsek eseményeinek. „De kérem szabad: vigyázzon ezekben a napokban is, hogy ne jussunk el oda, ahová 1944. március 19. után jutottunk” – mondta a főrabbi, majd a Teremtés könyvét idézte: a vétek ott hever a küszöbön, nekünk csak egy dolgunk van, azt legyőzni; ez a mi felelősségünk.

A megemlékezést követően az egykori zsinagóga előtt álló holokauszt-emlékműnél a hitközség és a Magyar–Izraeli Baráti Társaság mellett a megyeszékhely önkormányzatának és a Tolna Megyei Német Kisebbségi Önkormányzatnak a képviselői, Horváth István, illetve *Józan-Jilling Mihály* elnök helyezték el koszorút.

(MTI)

Pásztó

A zsinagóga helyén, a mostani diszko, egykor mozi oldalfalán áll egy emléktábla, ahol a hitközség elnökének fia köszöntötte az egybegyűlte-

ket, majd *Verő Tamásnak*, a Frankel Leó úti zsinagóga rabbijának imáját követően elhelyezték a köveket és a pártok képviselőinek koszorút. Ezután a keresztény temető mellett, a hősök tiszteletére állított emlékműnél Verő Tamás imádságát a helyiek és a távolabbról idegyűlt emberek csöndes, néma emlékezése váltotta fel. A központi ünnepség a zsidó sírkertben zajlott. *Neumann Lajos* elnök fiának bevezetőjét követően a rabbi Sívizsijét és megindító beszédét hallgathatta meg a majd félszáz ember, akik között a környékbeli zsidó közösségek vezetői is ott voltak. Végül közös kádis szöveget olvastak el a szövegkönyv előtti emlékfal előtt (a márványtáblán szereplő több mint 400 mártír nagy része Auschwitzban, 30 munkaszolgálatos a különböző harcsteren, 3 pásztói pedig a moldáviai Bjelc tömegsírjában nyugszik).

Eger

Az emlékezést szervező szavai után egy helyi gyermek Schindler listája című különleges hegedűjátékát hallgathatták meg az egybegyűlték. *Gara István* kántor – aki helyi kötődéssel rendelkezik – recitálta az imádságot. *Verő Tamás* budai rabbi elmondta, hogy a múlt század elején Heves megye lakosságának tíz százaléka volt zsidó, s így az ország egyik legvirágzóbb közössége élt itt. Am a hatvanhét éve elhurcoltaknak csak a töredéke tért vissza, mindössze 215-en. A csendőrség összesen 2794 embert gyűjtött össze Egerből és környékéről a kerecsendi téglagyárban, majd áttelelték őket a maklári vasútállomásra, ahonnan elindult a vonat Auschwitz felé. A mártírememlékezést közös kádis zárta a kántor és a rabbi vezetésével.

Kiskőrös, Kecel, Soltvadkert

A három helység zsidóságára a Frankel Leó úton emlékeztek. A minchát követően *Doff Imre* főkántor imáját hallgatták meg a jelenlévők. *Verő Tamás* rabbi beszédében kitért a gyülekezetek sorsára, életére és pusztulására, majd a Kél málé ráchámim után együtt mondták el a kádist. *Friedmann*

Peri érdemei közé tartozik a szervezés és a lebonyolítás. Köszönjük.

Nagykanizsa

Százánál is több ember – köztük a polgármester és a környező városok zsidó közösségeinek vezetői – hallgatta meg a helyi hitközség vezetőinek szavait a mártírememlékezésen, melyre rendhagyó módon a díszteremben került sor, mert a zsinagóga felújítást tartanak. *Biczó Tamásnak*, a Hegedűs Gyula utcai zsinagóga kántorának imáját követően *Verő Tamás* budai rabbi mondta el beszédét. Kilenecer ember életére, szenvedésére, fájdalmaira és halálára emlékezve, Biczó Tamás Kél málé ráchámimja után közös kádis hangzott el. A zsinagóga udvarában felállított emlékműnél – kettéhasadt kőtábla, melyen az elpusztított nevek szerepelnek – fejet hajtottak az emberek, majd elhelyezték az emlékezés követit. A hatágú gyertyatartóban, amely az emlékmű mellett található, fellobbant hat gyertyaláng, a hatmillió zsidóra, a hatszázezer magyarországi elpusztított lélekre emlékező. A hitközség különbusszal szállította át a jelenlévőket a temetőhöz. Az örök élet lakhelyén Biczó Tamás kántor imádsága után Verő Tamás rabbi vezetésével kádis elmondásával zárult a megemlékezés.

Dabas

Lógott az eső lába, mégis fél óra alatt megtelt a felsődabasi Andrassy utca zsidótemető felőli vége. A majd kétszáz résztvevő kegyeletét leróni érkezett az elhurcolt közösség tagjai előtt.

Erdélyi Zsolt ifjúsági polgármester és társai hosszú ideje dolgoztak azért, hogy újabb sírkerthez méltó állapotot teremtsenek az általuk csak kulturális örökségként emlegetett helyen. Munkájuk fontos állomásaként megemlékezést és mártír-istentiszteletet szerveztek az 1944-es elhurcolások második hullámának évfordulójához közeli hétvégén.

Az eseményre több díszvendég mellett ellátogattak az egykori áldozatok családtagjai, hozzátartozói, többen sok ezer kilométer távolságból, Izraelből érkeztek.

Az ünnepség *Erdélyi Zsolt* köszöntőjét követően *Kőszegi Zoltán* polgármester, országgyűlési képviselő megemlékező gondolataival kezdődött, aki elmondta, hogy 150 évnyi békés együttélés után szinte nyomtalanul tűnt el Dabas egy addig meghatározó közössége. Felidézte többek között egy idős katolikus asszony emlékeit, aki gyermekként együtt tanulta az írást és az olvasást zsidó barátaival, s a kirekesztés idején sorsközösséget vállalva velük, maga is hordta a megkülönböztető sárga csillagot. Kiemelte, hogy sokan a zsidó családok értéktárgyainak megőrzésével, a viszályok segítségével teremtették meg az újraéledés lehetőségét. Vannak tehát jó példák is, amelyekből tanulhatunk és erőt meríthetünk.

A megemlékezésen jelen volt *Zoltai Gusztáv*, a Mazsihisz ügyvezető igazgatója, aki felajánlotta segítségét az önkormányzatnak a temető bekerítésében és további megőrzésében. Ezt követően *Haraszi Ferenc* teológus szent szövegekre alapozott eszmefuttatását hallgathattuk meg, aki hangsúlyozta, hogy az eltérő felekezeti embereket elfogadni közös kötelességünk, s a történelem pillanataiból okulni kell, hogy soha ne ismétlődessen meg a holokauszt borzalma.

Felhangzott egy Radnóti-vers is *Fehér Júlia* előadásában, majd a délután legmeghatározó pillanata, az áldozatok névsorának felolvasása következett, amelyet a jelenlévők némán állva hallgattak végig. Ezután *Takács Zoltán* az *Osze sálom* című dalt énekelte el, majd az ősi szokás szerint mindenki egy-egy követ helyezett el a mártírok emlékművén.

A délutáni program mártír-istentisztelettel folytatódott. *Zucker Immanuel*, a Hunyadi téri zsinagóga kántora gyászimát recitált, majd *Róna Tamás*, az alföldi régió vezető rabbija

Debrecen: a gyászistentisztelet közreműködői

viszaemlékezett a háború borzalmaira, ahogy ő mondta: emlékeznünk arra, hogy volt egy kor, amikor is a humánummal telített Európa fölé a fasizmus dermesztő fellegei kerültek, és megfagyasztották az együttérzést, s megfagyasztották a tiszteletet. „Mindnyáján a remény rabjai vagyunk” – zárta beszédét a rabbi. Az istentisztelet *Zucker Immanuel* imájával fejeződött be.

Ez az esemény 67 évvel a holokauszt után az első megemlékezés volt Dabason, ahol Róna Tamás és *Zucker Immanuel* jóvoltából újból héber szavak, imák hangzottak el. Köszönetet tud mindenkit, aki munkájával, tudásával hozzájárult a temető rendbetételéhez, az ünnepség megvalósításához.

Feldman László

Karcag

A zsidók 1848-ban kezdtek el letelepedni a városban, a hitközség 1855-ben alakult meg. 778 zsidóból 446 embert öltek meg. A nemrég gyönyörűen felújított zsinagógában *Csillag Barnabás* hitközségi elnök bevezetőjét követően gyertyát gyújtottak az áldozatok tiszteletére. A közösség szószólójának aktualitásokat is felvető emlékezését követően *Feldmájér Péter*, a Mazsihisz elnöke mondta el beszédét. A gyászszertartást a gyülekezet házában *Verő Tamás* rabbi és *Szilágyi Gábor* kántor tartotta, és mielőtt közös imával véget ért volna a bejáratnál elhelyezett emléktáblánál az esemény, *Rosinger Oszkár*nak, a gyülekezet motorjának és életben tartójának köszönetet mondott a közösség példamutató munkájáért. Ezt követően a zsidótemetőben rótták le kegyeletüket a jelenlévők, majd a nagyra becsült rabbidinasztia sírjainál közös kádiszal zárult az emlékezés.

Sopron

1944. július 5-én indult el a Déli pályaudvarról a halálvonat Auschwitzba, a vagonokban ezernyelcszázal több soproni zsidóval. A helyi hitközség tagjai és a meghívott vendégek a zsidótemetőben közösen emlékeztek a megrázó eseményre.

Elsőként *Sándor Péter* hitközségi elnök köszöntötte a résztvevőket, köztük is kiemelten a holokauszt jelenlévő túlélőit, majd hangsúlyozta, hogy nagy felelősség van a közösség vállán, hisz feladatuk az emlékezés és az emlékeztetés. Az elnök hangsúlyozta továbbá, hogy az emlékezésen túl a másik fontos feladat: kérdezni, a kérdésekre válaszokat keresni és válaszokat adni. Akkor talán kevesebb lenne a félreértés a jövőben. A város részéről *Abdai Géza* alpolgármester tisztelt meg az áldozatok emléké előtt. Az eseményen *Radnóti Zoltán* rabbi és *Jakal Zoltán* kántor tartott istentiszteletet, amelyben a kile múltját is felidéztek. A rabbi hangsúlyozta: a soproni hétköznapiak szervesen kapcsolódó, aktív életet élő közösséget 1944-ben kegyetlenül szétszakít-

tották. Kiemelte továbbá, hogy mindenkinek kötelessége küzdeni azért, hogy soha többé ne fordulhasson elő a világban a zsidók tragédiájához hasonló kegyetlenség. „Tovább kell élni és tovább kell imádkozni!”

(A Soproni Krónika nyomán)

Debrecen

Támmuz 10. szomorú dátum a város és környéke zsidóságának életében. Ezen a napon indult az első transzport a kilátástalan végállomás felé. Hatezer hittestvérünket pusztították el előre megtervezett, kegyetlen ütemben. Erre emlékeztünk a zsidótemetőben, ahol a megjelentek között üdvözölhetjük *Tóth Attilát*, a Hajdú-Bihar Megyei Közgyűlés alelnökét, valamint *Fekete András* görög katolikus esperes-paróchust.

Markovics Zsolt szegedi főrabbi elevenítette fel a borzalmas eseményeket, majd *Nemes Ákos*, a Hit Gyülekezetének vezető lelkesze és *Hódossy-Takács Előd*, a Református Hittudományi Egyetem rektorhelyettese lépett a szószékre. Mindketten mély együttérzésüket fejezték ki a zsidóság gyászában, és megerősítették hitünket abban, hogy napi munkájuk során mindent megtesznek azért, hogy ilyen emberirtás többé soha ne fordulhasson elő.

Következett *Horovitz Tamás*, a DZSH elnöke, aki beszédében többek között így vélekedett: „A mi feladatunk, hogy ápoljuk őseink emlékét, tartjuk be a Tóra gondolatát, vigyázzunk hagyományainkra és segítsük családtagjaink tagjait, időseinket és fiataljainkat. Mutassuk meg gyermekeinknek, milyen csodálatosan virágzó világból ragadták ki rokonainkat a háború előtt, és milyen az a világ, melyet nekünk újra meg kell teremtenünk.

De tudnunk kell, hogy áldozataink hiánya miatt már nem lehet teljes ez a törekvés, viszont erősíteni tudjuk, és a Debrecenről távol élő, tőlünk elszármazott, de lélekben közösségünkhöz tartozó társainknak megmutatjuk azt az utat, amelyen bármikor visszatérhetnek hozzánk, akár csak az emlékezés kötelességét is megtartva.

Ha ezen az úton indulunk el, a legszigorúbb erkölcsi magatartással, a Mindenható támogatásával és őrző jelenlétével, méltó örökösei lehetünk annak a világnak, melyet a második világháborúban elpusztított családtagjaink, rokonaink, barátaink hagytak hátra nekünk.”

Végezetül megemlékezett a Kamenyec-Podolszokban 70 évvel ezelőtt történt tömegmészárlásról, amikor 23 600 hittestvérünket pusztították el.

A munkaszolgálatosok emlékművénél *Majoros László* ny. ezredes, a MEASZ Hajdú-Bihar megyei elnöke tartott emlékbeszédet.

A kántori feladatokat *Nógrádi Gergely* látta el, a kádist *Somogyi László* mondta.

(folytatjuk)

Zsinagógaavatás Sopronban

Több mint szimbolikus esemény a magyarországi zsidóság életében, ha egy város új zsinagógát avat. Az ünnepséget a közösség a szerénységével tette még szebbé, hiszen nem hívott meg sem televíziót, sem sajtót. A mártírememlékezés előtt mintegy 30 ember jött el az imaterembe és vett részt annak a tóratekercsnek a bevitelén, melyet anno a Pápan élő Kis család vett át használatra és megőrzésre. A soproni hitközség megkeresésére természetesen adták vissza ennek a fejlődő és egyre erősödő kilének. Az imahelyiséget *Radnóti Zoltán* rabbi és *Jakal Zoltán* kántor mindannyiunk közös öröme avatta fel.

Hírek, események röviden

– Az Ellenállók Nemzetközi Szövetsége (FIR) 60 esztendő fennállásának történetében először választott magyar nemzetiségű elnököt a korábbi alelnök, Hanti Vilmos, a MEASZ elnöke személyében. Gratulálunk!

– *Esküvő Keszthelyen*. Keszthelyen tartotta a zsúfolásig megtelt zsi-

nagógaiban Goldschmied István hitközségi elnök fia, László esküvőjét Stiaszni Barbarával. A rabbinikus teendőket a Stiaszni család barátja, Radnóti Zoltán végezte. A kántor Jakal Zoltán volt. Mindkét részről nemcsak magyarországi, hanem izraeli és svédországi rokonok is jelen voltak. Winkler Miksa is eljött Budapestről e különleges eseményre. Az örömszülők bőséges kiduson látták vendégül a több mint száz résztvevőt. Este a Helikon szálló különtermében vacsorával fejeződött be az örömdalok eseménye, ahol az Is...Real! Project zenekar játszott. Mázál tov.

„VALLÁSÁTÜLTETÉS” HALASON

Tizenkét órát aludtunk...

Mármint a tábor után, amikor Süsü-képpel díszített, Nyári tábor 2011 felirátú pólós gyermekek vették birtokba egy hétre a kiskunhalasi zsinagógát és vendégházát. A tavaly napközis táborként indult dél-alföldi regionális zsidó nyári tábort ebben az esztendőben bentlakásos jellegűvé fejlesztették a szervezők. Így nemcsak napközben voltak együtt a gyerekek, a kísérő szülők és a madrichák: *Halász Eszter, Steiner Noémi, Kisvári Kinga*, hanem a nap 24 órájában. Ez azt is jelentette, hogy minden este és reggel volt minijent, így minden nap tarthattunk istentiszteletet, a férfiak táliszt öltöttek, tfilint légtoltak. Csütörtökön tórárt is olvastunk, s ezeken az alkalmakon a gyerekek is mindig aktívan részt vettek.

Persze nemcsak imádkoztunk, sok-sok program volt az együtt töltött majd öt napban. Újra eljöttek a mesemondók Noé bárkájának történetével, a Ciróka Bábszínház pedig Vitéz Lászlóval és a Malom című mesével, valamint Ludas Matyi történetével szórakoztatta a közönséget. *Anna* névvel agyagoztak a gyerekek (és a vállalkozó kedvű felnőttek), mezuzatokat, gyertyatartókat, kidusserleget készítettek.

Festettünk pólókat *Ritterné Babival*: mindenki a saját nevét írhatta rá héber betűkkel. Idén sem maradt el az állatsimogató, a lovaglós, a koscsikázás. Épp a legmelegebb napon tudtunk a kiskunhalasi strandra menni, amit a gyerekek és a felnőttek egyaránt nagyon élveztek. Szerdán volt a madrichák által szervezett Ki mit tud?, amelyen a két gyerekcsapat mögött értékes harmadik helyet ért el a szülők csapata. Csütörtökön éjszakai bátorságpróba volt, ahol az összekeveredett idősikokból előbuktak ösyták és ósyták erejét kellett a gyerekcsapatoknak összegyűjteniük, megemelve ezzel Izraelt a gonosz támadóktól. Ez a nap végül táborozással és közös énekléssel zárult éjjel felé. Pénteken, a tábor zárásakor, mindenki oklevelet kapott arról, hogy sikeresen kutatta fel Süsü „zsidó gyökereit”, valamint megkapta a kedden készült agyagmunkáit is, immár kiégetve.

Azonban nemcsak ezt vihették haza a gyerekek. Az együttlét, együtt játszás mellett új barátságok kötődtek, régi mélyültek el, közös emlékeik egy új, összetartó közösség alapját tették le. Megismerkedtek az istentiszteletekkel, *Róna Tamás* rabbi tanításai által a heti szidrával, *Bileám* történetével; *Bánóné Sári* néni, *Gabi*, *Kati* és *Ari* néni remek főztjének köszönhetően pedig a kóser konyha remekeivel. Természetesen betartottuk a húsos-tejes elválasztását, megtanulhattuk (aki még nem tudta volna) az étkezéshez kapcsolódó áldásokat, a bencsolást. A madrichák minden nap tartottak peulákat, melyeken játékos formában tanulhattak a gyerekek zsidóságukról. Bár a rengeteg program fűrésztó volt, mindenki nagyon élvezte az együtt töltött időt. Ki akar jönni legközelebb is? – kérdezte *Raáb András* elnök, s nagy mosoly kíséretében az összes kis kéz a magasba lendült. Reméljük, az Örökkévaló segítségével így lesz, s újra együtt lehetünk.

Minden nap voltak örömmel fogadott látogatóink a kecskeméti vagy a kiskunhalasi kiléből, és szoros program mellett megtisztelte a résztvevőket látogatásával többek között *Grósz Andor*, a kecskeméti hitközség elnöke, valamint *Markovics Zsolt* szegedi főrabbi is.

Nagy köszönet illeti *Raáb András* kiskunhalasi hitközségi elnököt, aki lehetővé tette, hogy a nehézségek ellenére is minden szükséges eszközzel, felszereléssel, helyet a szó szoros és átvitt értelmében odavarázsoljon a táborozóknak, messze erején felül.

Lengyel László barátunk a tábor támogatásán túl kivette részét a programokból is. Ezek közül a legviccesebb az volt, amikor is fekete

szakállat ragasztott magára, de nem azért, hogy Fekete Szakáll kalózkapitány legyen, hanem azért, hogy Ábrahám ósytánk szerepében taníthassa a táborozókat.

Köszönetet mondunk még *Bánó Péternek*, aki mindent megőrkített, *Berman Róbertnek*, *Jenes Tímeának*, *Straub Erikának*, *Bugya Lászlónak*, *Fésűsné Bakos Ágnesnek*, *Ritter Nándornak* és *Ritter Nándornénak*, s nem utolsósorban *Tóth Erzsébetnek*, akik személyes részvételükkel biztosították a gyermekek önfeledt táborozását.

Szóljon köszönet a Mazsihisz Közép-magyarországi Területi Csoportjának és a MAZS Alapítvány Jaffe Családsegítő Programjának, akik hathatós támogatásukkal segítették a tábor létrejöttét.

A szervezés már idén január óta folyt, sok embert és sok kapcsolatot megmozgatva, támogatókat felkutatva végezte ezt *Róna Tamás* rabbi.

Az Örökkévaló adjon mindnyájuknak erőt, hogy folytathassák a munkát, s jövőre egy legalább ilyen jó tábor jöhessen létre.

B.L.

Palmer: a tavalyi akció törvényes volt

Az ENSZ vizsgálóbizottsága által készített dokumentum törvényesnek nevezi az izraeli blokádot és a haditengerészet tavaly májusi akcióját a „gázai segélyflotta” ellen. A palesztin szimpatizánsok által indított hajóraj, élén a legtöbb aktivistát szállító Mavi Marmara hajóval, a Gázai övezet Izrael által fenntartott blokádját készült erőszakkal megtörni.

A nyílt tengeren, 2010. május 31-én történt összecsapásnak, mint emlékeztet, 9 török állampolgárságú halálos áldozata volt. A konfliktus súlyosan megrontotta Izrael és Törökország kapcsolatát, amely a populista *Recep Tayyip Erdogan* miniszterelnök 2003-ban történt hivatalba lépése óta amúgy sem volt felhőtlen.

A bizottság néhány héttel ezelőtt a dokumentum előzetes, nem hivatalos változatát megküldte az izraeli és a török kormánynak is. A kiszivárgott információk szerint a dokumentum megállapítja, hogy az izraeli blokádot a nemzetközi jog szerint törvényes. A megállapítás szerint az izraeli haditengerészet ugyan a szükségesnél nagyobb erőt vetett be a partjai felé közeledő hajórajjal szemben, de még a megengedhető határon belül maradt a katonai fellépés. Egyes kormánytagok szerint a dokumentumból az is levezethető, hogy ezáltal Izrael kormányát bocsánatkérésre nem kötelezheti a török kormány. A dokumentumra hivatkozva az az értelmezés is kiszivárgott, hogy Izrael arra sem kötelezhető, hogy az elhunytak családtagjainak kártérítést fizessen.

Ezzel szemben a dokumentum egyértelműen megállapítja a törökországi iszlám karitatív szervezet, az IHH felelősségét a történetekért, és bírálja a török kormányt, amiért engedélyezte, mi több, bátorította a flotta útnak indulását.

Kormányhoz közeli források szerint Izrael nem kívánja a Törökországnak szóló súlyos kritikát előnyére kihasználni a konfliktus rendezését célzó tárgyalásokon. Mint korábban ismeretessé vált, Izrael bocsánatkérésre ugyan nem hajlandó, de nem zárkózik el az elől, hogy sajnálkozását fejezze ki a halálos áldozatot is követelő eset kapcsán.

A dokumentum elismeréssel emlékezik meg az izraeli kormány azon lépéséről, hogy a történetek után független külföldi bizottságot nevezett ki a konfliktus kivizsgálására, míg a török kormány megelégedett egy belső kormányzati vizsgálattal.

A vizsgálóbizottság élén, amely a szóban forgó dokumentumot megszövegezte, *Geoffrey Palmer* volt új-zélandi miniszterelnök áll. A dokumentum hivatalos közlését elhalasztották. A halasztás nem hivatalos oka: a közléssel megvárják, ameddig az Izrael és Törökország kapcsolatainak normalizálására célzó tárgyalások lezárulnak.

Halmos László

Sommer Kati, a nagy sminkmester

Sommer Katiról tudni kell, hogy sok mindenkire ismer, sok mindenre emlékszik. Rengeteg sztori, jó történet kerül szóba beszélgetésünk során.

– A Nagymező utcában, csillagos házban születtem, és ott is laktunk a háború alatt egy ideig, azután átkerültünk a nemzetközi gettóba. Ott éltünk pár hónapig. Egy napon levették a lakókat a Dunaparttra, szortíroztak minket, és a csoport felét belelőtték a folyóba. Nekünk szerencsénk volt, mert hátrább álltunk a sorban. Eközben valaki értesítette Wallenberget, aki megmentett minket. Ekkor ötéves voltam. Átvittek minket a Klauzál térre, és ott szállásoltak el, majd később a Nagydiófa, valamint a Holló utcai házba, majd pár hónap múlva a svéd kórházba kerülünk. Ott vésztük át a háború végét. A felszabadulás után visszakérültem a szülőházámba, a Nagymező utcába.

– Az általános iskolai tanulmányok után hol folytattad?

– Amikor el akartam helyezkedni, nem vettem fel sehová, mert nagyon rossz káder voltam. A zsidótörvény idején apám textiltechnikus volt, és nem dolgozhatott tovább a magyar pamutipárnál, de a cég csinált neki egy lerakatot, a Farkas és Társaságból apukám volt a társa... Abban az időben ez így ment. A felszabadulás után nem vettek fel gimnáziumba, így elmentem vasesztérgályos-tanulónak, de ez nem igazán vált be nekem.

– A családodok után mit csináltál?

– Az Ifjúsági Színházban voltam gyerekstatista a Légy jó mindhalálban, azután vettek fel gyakorlatra. Szerencsém volt, az Egri csillagok, A köszívű ember fia címmel darabokban dolgozhattam. Közben átélttem 1956-ot, nagyon sok ember elment az országból, így a forradalom után rengeteg munkahely megüresedett. A Faluszínháznál felajánlottak egy munkalehetőséget, amit elfogadtam, hét hónapot töltöttem ott.

– Hol folytattad a karrieredet?

– Az Operettszínházba 1958-ban kerültem. Már akkor gyakorlott fodrász voltam, közben elindult a televízió, és oda kerestek színházi gyakorlattal rendelkező fodrászt, sminkest. Jelentkeztem, behívtak beszélgetésre, kérdezték, hogy mit tudok, én meg azt mondtam, hogy mindent. Így lettem az első státuszos sminkes. Altalában élőben ment a közvetítés a tévében. Be volt építve egy stúdió, és nagyon meleg volt, megizzadtak a színészek, egy bajusz elvált az arctól, rögtön ott igazítani kellett. Később önállóan kezdtem el dolgozni. Először a filmgyárban, aztán kaptam egy megbízást, egy tévés csoportot kellett összeállítanom, a színházaktól hívtam embereket.

Ebben az időben kezdődtek a rögzítési műsorok, először fekete-fehér filmeket csináltak. Felvettük a Bánk Bánt (Latinovits Zoltán, Ronyecz

Mária, Mensáros László), Szinetár Miklós rendezte a darabot. Mensáros játszotta Biberachot, kopasz parókára volt szükség. Mindig szarvasbőrből csináltuk a parókát. Úgy gondoltam, kísérletezni fogok, egy új gumiból készítettem. Felraktam a művész úrra. Mire Mensáros felért a stúdióba, a festéket beitta a gumi, csak a puder maradt rajta, úgy nézett ki a feje, mint a szikes föld. Szinetár üvöltött, hogy ezeket az amatőr tempókat tessék befejezni. Az első színes filmben, a Szinetár Miklós rendezte Iphigénia Auliszban a maszkot én csináltam. A felvétel után behívtak a vetítőbe, hogy nézzem meg, mit műveltem. Mindenkinél olyan volt az arca, mintha guttaütést kaptak volna. Zsír-festékekkel dolgoztunk abban az időben, volt egy zöld szemfestékem, ezt belekevertem az alapozóba, ezek után gyönyörűek lettek az arcszínek. A Tenkes kapitányt Siklóson 1963-ban forgattuk. Zenthe Ferenc játszotta a főszerepet, rokokó stílusú parókát kellett készíteni minden színésznek. Sok baj volt a bajuszokkal. Masztixszal erősítettem fel, a nagy melegben kiverte a só, ettől hófehér lett szegény Zenthe Ferenc bajusza. Rájöttem, hogy spiritusszal ezt el lehet tüntetni. Zenthe már menekült előlem, mikor meglátta a kezemben az üveget.

– Melyik maszkodra vagy a legbüszkébb?

– Simándy Józsefnek a Bánk bánban készítettem a legjobb maszkot. Szőnyi G. Sándor rendezésében Dosztojevskijről a Játékos című darabban Sulyok Mária játszotta az öreg hölgyet. Kitaláltam, hogy van egy sebpszta, ezt felmelegítettem, ecsettel felkentem és belekarcoltam a művészről ránciba. Sziszegett szegény, de nem szólt semmit. Amikor ez kihült, megmerevedett a maszk, a száját alig tudta kinyitni, akkor azt mondta, hogy szedjem le róla, én meg közöltem vele, hogy megpróbálom, és csak az van kikísérletezve, hogyan kell feltenni, azt még nem tudom, hogyan kell leszedni. Mire végeztem, kiabált, hogy kikéri magának, velem kísérletezzenek. És ebből jutottunk el odáig, hogy Sulyok azt mondta egy ismerősének, Sommer Kati az ország legnagyobb sminkmestere, szóval ez egy csodálatos íve az én pályámnak. Sulyok Máriaival később nagyon jó barátok lettünk, ami haláláig tartott.

Úgy döntöttem 1982-ben, hogy kiváltom a másodállási engedélyemet. A Dob utca 29.-ben volt egy fodrász bácsi, aki meghirdette a fele üzletét, én bérbe vettem. Dolgoztam a Madách Színháznak, ahol a Macskák című darabhoz készítettem fejdíszeket, parókákat, és más színházaknak is.

– Hofi Gézával mikor találkoztál?

– Komlós Jánosnak volt egy műsora, Az érem harmadik oldala, a Mikroszkóp Színházban. Idekerültem másodállásban, mint a színház alapító

tagja. Komlós odahívta játszani Hofi Gézával, aki a büfében minden nap előadást tartott a készülő darabjából, és mindenki fetrengett a röhögéstől. Tesztelt minket: ami nekünk tetszett, az benne maradt a műsorban. A következő szilveszteri előadásán már fel is lépett a maga sajátos humorával. Én sminkeltem. A Rátkai Klubban is sokszor találkoztam vele.

– Szerinted miért engedték meg neki az akkori vezetőket, hogy ilyen politikai műsorokat adjon le a szocializmusban?

– Abban az időben a politikai hatások elég szépen fellazultak, ő egy szelep volt, amivel szépen el is játszott: behívtak elbeszélgetésre, még egyszer behívtak, de harmadszor már nem megyek – mondta. Aztán egyre élesebb politikai szövegeket adott elő. Most már 10 éve halott, de a viccei még mindig ugyanúgy ülnek. Innen látszik, hogy nem változott semmi, minden mondata a mai napig aktuális.

– Mivel foglalkozol mostanában?

– Egy gyógyászati segédeszközök forgalmazó szövetségnek van egy iskolája, és ott tartok oktatást a parókakészítésről. Dolgozom társadalmi munkában a Dohány utcai zsinagógában, a koncerteken, rendezvényeken sminkelek, valamint vízsem az üzletemet, ameddig bírom.

– Vallásos családban nőttél fel?

– Apám munkaszolgálatos volt, mi ketten vagyunk testvérek, van egy öcsém, aki most Amerikában él. Miután végigcsináltuk a háborút, s apám nem jött vissza, énbennem csak az a kérdés kavargott, ezt az Isten hogy engedhette meg. Az iskolában, ahová jártam, vallásoktatás nem volt. Én a Mágén Dávidot a Televízióban is hordtam. Soha nem fogom elfelejteni: Kádár Jánost sminkeltem a tévében, és munka közben előrehajoltam. Az arca előtt libegett a Mágén Dávidom. Azonnal rám szóltak, hogy rakjam a blúzom mögé, én meg mondtam, hogy mindig, a háború alatt is, rajta volt a ruhámon, és most sem fogom eltenni. Nem voltam vallásos, de rettentően büszke vagyok arra, hogy zsidó vagyok.

Sharon Asher

Egy ország versenyfutása az életért

Megalkotta Isten a boltozatot... Ezekben az években, amelyeket sokan a védőknek gondolnak, a fönlénk boruló égboltot kell megvédeni a halálhozó lövedékektől.

Izrael a legnagyobb küzdelmét az idő ellen vívja.

Egy terv szerint az ország egészét kellene legkésőbb 2015-ig teljes védelemmel ellátni, vagy ha úgy tetszik, a „védőernyőt” kiterjeszteni a 20 ezer km²-nél alig nagyobb ország fölé.

Méir Dágán volt Moszad-főnök értékelése szerint Irán ugyanabban az évben jut bevethető atomfegyverhez.

Versenyfutás ez az idővel – és az iráni nukleáris fegyver- és rakétafejlesztéssel.

A napokban jelent meg a brit Telegraph napilapban a nyugati hírszerzési forrásokra alapozó cikk: Irán mélyen a föld alá költözteti atomkísérleti intézményeit. A fejlesztésért felelős iráni miniszter kijelentette: az Iszlám Köztársaság nem mond le a részecskegyorsítók további építéséről.

A nukleáris fegyverkezés kiépítését, a rakétatechnika fejlesztését ezeknek állomásait jól ismerő szakértők 3-4 évre becsülik, amikor Iránnak bevethető atombombája és azt szállítani képes rakétája lesz.

Izraelnek lépnie kell.

A rakétasilók, a kísérleti telepek megtámadását már senki nem veszi számításba: ezeket az objektumokat a több mint másfél millió km² területű Iránban szétszórva telepítették. A legfontosabbakat mostanában költöztetik mélyen a föld alá.

A veszély nemcsak Irán felől, hanem a szélrózsa minden irányából fenyegeti Izraelt.

Délen a Hamasz uralta Gázai övezet, északról a Libanonban döntő befolyásra jutott Hezbollah, északkeleten a jom kippuri háború vége óta csendes, de instabil Szíria jelenthet közvetlen veszélyt egy általános konfliktus kitörése esetén. A

Hamasz és a Hezbollah Irán fegyverzi. Délen *Mubarak* megbuktatása óta az amerikai fegyverekkel nagyvonalúan ellátott Egyiptom jövőbeni szerepe nehezen megjósolható. Keleten az Izraellel leghosszabb határos Jordániában *II. Abdallah* király rendszere egyelőre stabilnak tűnik, bár az ország lakosságának többségét képező palesztinok nyugtalanok.

Az egyetlen nyugodt szomszédunk a hosszú nyugati partok előtt békésen hullámozó Földközi-tenger.

A számba jöhető stratégia: a légvédelem.

Izraelnek olyan technológiai képességeket kell kifejlesztenie, amelyekkel a rá kilőtt rakétákat röptükben elfoghatja és megsemmisítheti.

A huszonegyedik század derekán a tankokra és a repülőgépekre úgy fogunk gondolni, mint száz évvel korábban a lovas hadviselésre. Rakéták, lézertechnika, tömegpusztító fegyverek, szuperszámítógépek, műholdak: már 2011-ben is ezek a kulcsszavak.

A számítástechnikában Izrael nagyhatalomnak számít. Hadiipara ugyancsak világhatalom. Erre alapozva a napokban teszik közzé azt a biztonsági tervezetet, amelynek héber neve Tochnit chérum leumit (Angolul National Emergency Plan; nehekes magyar fordítással Nemzeti vészhelyzetterv). Nagyra törő, de a realitásokkal messzemenően számoló terv ez, amely részleteiben ismerteti az ország teljes légtérét valamennyi ránk leselkedő veszélytől jó eséllyel megvédő elhárító eszközök fejlesztését és telepítését.

A részben még fejlesztés alatt álló eszközök – így lézergyűk és nagy hatótávolságú rakétákat elfogó rendszerek – a következő évek során legalább 7 milliárd sikelbe kerülnek (2 milliárd USA-dollár, közel 1,5 milliárd euró).

A terv négy szakaszból áll, a nehézségi fokok figyelembevételével.

Mind a négy összetett rakétaelhárító rendszer. Egyik a ballisztikus rakéták, két másik a nagy hatótávolságú nehézsúlyú rakéták, a negyedik pedig a kis hatótávolságú rakéták elhárítását végzi.

Mindegyik kódnevet visel. A legegyszerűbb a már sikerrel kipróbált Kipát bárzel, vagyis a Vaskúpola (angol nevén Iron Dome). A kis hatótávolságú Grad és Kassam típusú rakéták ellen védi a lakosságot. Jelenleg kettő áll szolgálatban: az ország területének teljes lefedéséhez 13 egység szükséges. A Sárvit kszámim (Varázspálca, angolul Magic Wand) feladata az iráni arzenálban (és talán a Hezbollah tulajdonában is) lévő Fázszer típusú, nagy teljesítményű nehézsúlyú rakéták és a cirkszerű levegőben történő megsemmisítése.

A rendszer még fejlesztés alatt áll, bevetettségére 2015-ben számítanak.

Sok szó esett a Chéc (magyarul Nyíl, angolul Arrow) típusú elhárító rendszerről. A Chéc 2 a nagy hatótávolságú, nagy teljesítményű, az atmoszféra alsó határáig emelkedő rakéták „levadászására” szolgál. A jelenleg létező típusok továbbfejlesztéséből alakítják ki. A Szuper Chéc vagy Chéc 3 az atmoszféránál magasabbra emelkedő interkontinentális rakéták ellen kell, hogy védelmet nyújtson. A már meglévő rakétaütegkekhöz csatlakoztatható. Próbakilövését jövőre időzítették, hadrendbe állíthatóságát 2015-re várják.

A rakétaelhárító rendszereket az Egyesült Államokkal közös projektekben fejleszti az izraeli haderő. Mindezeknek a harci eszközöknek az alapja a világban pillanatnyilag egyedülálló, fejlett radarrendszer. Ezek fedezik fel az Izrael felé tartó ellenséges rakétákat és irányítják rájuk az ellenrakétákat. Munkájukat szuperszámítógépek, máshol nem létező, izraeli fejlesztésű computerprogramok és számos, ugyancsak „Made in Israel” kéműhold segíti.

Izrael célja nem a jelenleg ellenséges államok népeinek pusztítása, hanem a saját lakosságának védelme.

Marad a remény, hogy a Közel-Kelet népei egyszer majd békében, sálommal és szálammal köszöntik egymást Isten ege alatt.

Halmos László
Izrael

ZSIDÓ VILÁGHÍRADÓ

Bulgária

Bulgária és Izrael képviselői közös kormányülést tartottak Szófiában, amelyen izraeli részről nyolc miniszter, illetve miniszterhelyettes vett részt. A tanácskozást *Bojko Boriszov* és *Benjamin Netanjahu* kormányfők vezették. Az izraeli kabinet tagjai mostanáig csak olasz és német kollégáikkal találkoztak hasonló formában. A tárgyalások befejezésekor a két kormány képviselői védelmi, kutatás-fejlesztési és beruházásvédelmi megállapodásokat írtak alá. Szóba került, hogy izraeli cégek is részt vesznek a jövőben a bolgár hadsereg fegyverzetének korszerűsítésében. A találkozó hozzátartozott a Netanjahu-kormányának a szeptemberi ENSZ-közgyűlést megelőző diplomáciai offenzívájához, amelyen a Palesztin Állam elismerése is napirendre kerül. Az Izraellel hagyományosan jó viszonyt ápoló Bulgária támogatja a két állam elvét, de elutasítja a palesztinok egyoldalú kezdeményezését.

Koszovó

Az amerikai Dartmouth College európai tanulmányúton lévő diákjai és a koszovói Amerikai Egyetem hallgatói a közelmúltban felkeresték a *Pristina* közelében lévő elhagyott zsidótemetőt, ahol számos, a 19. század végén és a 20. században készült héber feliratú sírkő található. A fiatalok kitakarították a sírkertet, és a sérült köveket összeillesztették. A temető egy eltűnt közösség emlékét őrzi, mert a többségében muzulmán lakosságú Koszovóban már nincsenek hitestvéreink. 1941-ben mintegy ötszáz zsidó élt a régióban, többségük Pristinában. Többeknek sikerült az 1943 szeptemberéig olasz irányítás alatt lévő Albániába menekülniük, ahol a lakosság toleráns magatartást tanúsított az üldözöttekkel szemben. A németek által megszállt Észak-Albániából viszont 1944 áprilisában Bergen-Belsenbe deportálták a zsidókat, akik közül 210-en pusztultak el a koncentrációs táborban. A bujkálók és a hazatértek többsége később kivándorolt Izraelbe. A szerb anyanyelvű zsidók az 1999-es háború idején Szerbiába és Macedóniába távoztak. A koszovói Prizren városban viszont három család, mintegy ötven fő maradt, akik albán környezetben és részben vegyes házasságban éltek. Támogatásukról a nemzetközi zsidó szervezetek gondoskodtak.

Európai Unió

Az Európai Parlament Európai Polgár Díjjal tüntette ki a Zsidó Diákok Európai Uniója (EUDS) szervezetet. *Jerzy Buzek* elnök nevében a kitüntetés *Michael Theurer*, a liberális ALDE frakcióhoz tartozó német képviselő adta át. A magas elismerést azok a személyek, illetve csoportok kapják, amelyek jelentősen hozzájárulnak a tagállamok népei közötti kölcsönös megértés és együttműködés elmélyítéséhez. Theurer hangsúlyozta, hogy az EUDS határon átfelölő kulturális tevékenysége erősítette az európai szellemiséget és hozzájárult az integráció erősítéséhez. *Benjamin Zagzag*, a Zsidó Diákok Európai Uniójának elnöke kijelentette, hogy büszkék a magas kitüntetésre, ami nagy elismerést jelent mind az EUDS, mind az európai zsidó diákok számára. A Zsidó Diákok Európai Uniójának 34 tagszervezete van, amelyek 200 000 főt képviselnek.

Ukrajna

A második Muzulmán–Zsidó Konferenciát Kijevben tartották, mintegy hetven, főleg fiatal résztvevővel. Küldöttek érkeztek Ausztriából, Kanadából, Egyiptomból, Franciaországból, Indiából, Izraelből, Pakisztánból, Szaúd-Arábiából, az USA-ból és más országokból. A tanácskozást az amerikai Etnikai Megértés Alapítvány és az Ukrán Zsidó Bizottság támogatta. *Ilja Sichorovsky*, rendezvény főtitkára kijelentette, hogy „a konferencia lehetőséget jelentett a muzulmánok és a zsidók közötti közvetlen párbeszédre, ahelyett, hogy egymásról beszéljenek”. Az öt nap során munkabizottságok foglalkoztak a vallási szokásokkal, a fundamentalizmussal, az iszlámgyűlölet és az antiszemitizmus kérdésével, valamint a párbeszéd fenntartásának lehetőségeivel.

kovács

MÁR KAPHATÓ 2 ÚJ ZSIDONGÓ KÖNYV!!!

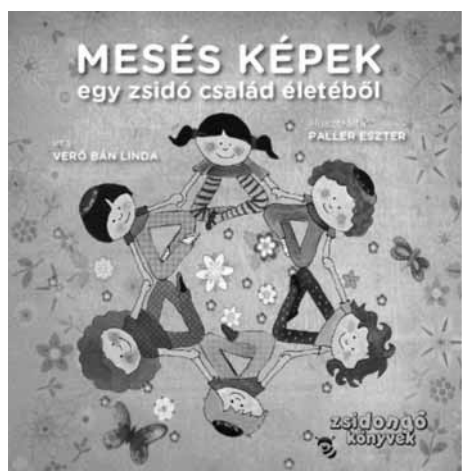

A SOROZAT MEGVÁSÁROLHATÓ:

- Keddsop (II. Frankel Leó út 13.)
- Pozsonyi Pagony (XIII. Pozsonyi út 26.)
- Vince Könyvesboltok (Budagyöngye, Műpa, Múcsarnok)
- Írók Boltja (VI. Andrassy út 45.)
- Bamo Kóser Bolt (VII. Dob u. 16.)
- Briós Kávészó (XIII. Pozsonyi út 16. Itt 10% kedvezmény és egy ajándékbrüös jár a könyvekhez.)

ENGLISH ZSIDONGO BOOKS ARE AVAILABLE AT:

- Herzl Gift Shop - Entrance of the Dohány (Great) Synagogue
- Carmel Kosher Restaurant (Kazinczy street 31)

Skajach a Kibuci Buciknak

A Lauder-iskola Kibuci Bucik temetőfelújító csapata az idén is nagy feladatot vállalt. Újabb, kihívásoktól nem féltő diákok csatlakoztak az elkötelezett közösséghez. Veszprém megyébe, a balatonfüredi kistérségi Szentantalfára vezetett útjuk. A zsidótemető összeomlott kerítése, romos vaskapuja sérült, földön fekvő, széttöredezett köveket rejtett. Néhányukat már nem eredeti helyükön, hanem a kapu közelében találták meg. Hogy mennyi kő volt összesen, egyelőre nem tudni. A sok éves bozót, a vad növényzet, az alig bejárható terület próbára tette a fiatalok erejét és kitartását. Velük együtt küzdött az elvadult természettel a felnőtt tanári gárda.

A sírkert kiszabadítása, helyreállítása során kibontakoztak az egykori közösség életének mozzanatait, amit tovább pontosítottak a sírjelek textusai és szimbólumai. Különlegessége a temetőnek, hogy csupán a sírjelek nyugati oldalán van felirat. A legrégebbi szertartás pedig igen korai időből, az 1848-as évből származik.

A délelőtti kemény munka után a csapat délutánjait színes, változatos programokkal mulatta. Blogjukban: kibucibucik2011szentantalfablogspot.com (előzetesen) így írnak terveikről:

„A táborban egy hétig együtt élünk egy vidéki településen, és is-

merkedünk a zsidó tradíciókkal, a zsidó történelemmel. Megpróbáljuk rendbe tenni a falu elhagyottan álló zsidótemetőjét. Pénzeken az esti szombatfogadásra készülünk, ünnepi vacsorát főzünk. A falu lakóival beszélgetünk az egykor itt élt zsidó közösségről és a falu mai életéről, fotózunk, interjúkat készítünk. Mivel a Balatonhoz közel leszünk, nem maradhat el a strandolás sem, és biciklizést, kirándulásokat tervezünk. A tábor fő támogatója a Mazsihisz. Köszönjük a további támogatást dr. Balaton Józsefnek és a Lauder-iskolának.”

És akik ott voltak:

Gyerekek: Barcza Sára, Benke Luca, Czako Blanka, Dés Sándor, Fehér Lili, Hidas Dina, Kabella Balázs, Kabella Bálint, Ladányi Anett, Ladányi Szandi, Laza Katinka, Mandel Ármin, Messinger Petra, Moldován Bendegúz, Nagy Máté, Óri Ádám, Séra Domonkos, Simó Emma, Simon Fülöp, Tamás

Mihály, Tóth Anna, Tóth Sebő, Vidák Andris.

Felnőttek: dr. Paksy László, Kósa Tamás, Lantai Linda, Merényi Szonja, Simó Attila, Szép János, Szondi György, Valent Annamária.

Vendégként időztek a táborban: Ábrahám Vera, Barcza Ábel, Halmi Ágnes, Halmi Joel, Halmi Noé, Lux Judit, Olti Ferenc, Séra Milán, Szeszler Anna, Tóth Tímea, Winkler Miksa.

Köszönet és gratuláció a résztvevőknek, és kívánunk továbbra is ilyen kitartó lelkesedést!

Ábrahám Vera temetőkutató, könyvtáros
Szeged

APRÓHIRDETÉS

VEGYES

Üzemorvosi, házi orvosi rendelés Zuglóban, Vezér u. 156. VITAPHARM. Hétfő-szerda 15-16-ig. Dr. Szigeti Miklós, tel.: 220-0230.

Fogorvosi rendelőm címe: XIII., Szt. István krt. 4. III. 1. Tel.: 320-4778, 06-20-496-2223, dr. Virág Péter.

Örömmel tudatjuk, hogy a Rabbistület és a Mazsihisz vezetősége megállapodott David Goldberg mohéllal (Németország), aki zsidó fiúgyermek körülméletét vállalja. Amennyiben az Ön családjában ilyen szimchá (öröm) van, kérjük, jelentkezzen a Rabbiságon a 413-5580-as telefonszámon vagy a rabbistulet@mazsihisz.com e-mailen keresztül, hogy a gyermeket Ábrahám szövetségébe felvehessük.

Önkéntes munka Izraelben ősszel is. Ha szeretnéd segíteni, gyere velünk, most akciós repülőjeggyel, 2011. október 24-től november 14-ig. Jelentkezés: Deutsch János, 06-20-233-8454 vagy ljlano@freemail.hu.

Kiadó Bp. I., Attila úton 81 m²-es, kétszobás, összkomfortos lakás. Érdeklődni lehet munkaidőben a 413-5500/128 telefonon.

Kiadó Bp. VII., Thököly úton 81 m²-es, kétszobás, összkomfortos lakás. Érdeklődni lehet munkaidőben a 413-5500/128 telefonon.

Diplomakötés (aranyozás héber betűkkel), naptárkészítés, színes nyomtatás. Koós Erika, +36-20-314-3131, tereznyomtatás@gmail.com

Szép környezet, jó levegő. Pátyon 3,5 szobás lakás (kert, pince, beépíthető padlás) árón alul eladó, esetleg kiadó. 19 millió Ft. +36-20-912-3343.

Manikűr, pedikűr. Hívásra házhoz megyek. 06-20-551-4580.

Vígszínházhoz közel turistáknak lakás kiadó. Tel.: 06-30-346-2223.

Újlipótvárosban garzonlakás turistáknak kiadó. Tel.: 226-4109.

VI. ker., Király utcai, 30 + 15 m²-es, saját tulajdonú üzlethelyiség kiadó vagy 16 millió Ft-ért eladó. 06-20-952-9010.

VII. kerületi, nagy forgalmú főútvonalon 41+37 m²-es, galériás, felújított üzlethelyiség családi okból sürgősen eladó. Tel.: 06-20-934-1077.

Órajavítás, antik órák teljes restaurálása, esetleg oda-vissza szállítással. Órák, elemek, csatok, óraszíjak (erős csuklóra is) nagy választékban. Tel.: 06-70-505-5620, napközben. VII., Garay u.–Murányi u. sarok, a Garay térnél. Jung Péter. Web: www.jungoras.hu

Hat évet Amerikában dolgoztam zsidó családnál. Hávezetői, takarítói munkát keresek. Tel.: 06-30-898-1176.

ÚJ ÉLET

a Magyarországi Zsidó Hitközségek Szövetségének lapja

1075 Budapest, Síp u. 12.

Telefon/fax: 322-2829

E-mail: ujelet@bzsh.t-online.hu

Főszerkesztő:

Kardos Péter

Olvasószerkesztő:

Gábor Zsuzsa

Kiadótulajdonos:

Mazsihisz

Előfizetési díjak:

Belföldön: 1 évre 3120 Ft

Külföldre 5760 Ft/év

USA és Izrael: 6240 Ft/év

Az összeg valutában is befizethető az aktuális árfolyamon.

OTP bankszámlaszám:

11707024-22118480

OTP SWIFT kód:

(BIC) OTPVHUHB

IBAN:

HU66 1170 7024 2026 2095 0000 0000

Terjeszti a Magyar Posta Rt. Hírlap Üzletág, előfizethető a kiadónál.

Postacsekk: 11707024-22118480

Terjesztéssel kapcsolatos reklamációk intézése a 06-(80)-444-444-es ingyenes zöldszámon.

Szedés: WolfPress Nyomdaipari Kft. Nyomtatás:

VESZPRÉMI NYOMDA RT.

ISSN 0133-1353

HÁZASSÁG

21 év tapasztalatával várom önt, amennyiben társra vágyik. Az emberi sorsok segítése, a társkeresés számomra hivatás. Nyugdíjasoknak kedvezmény. Elérhetőségeim: Györgyi asszony, 326-5989, reggel 8-10-ig, este 20-22-ig. E-mail: gyorgyi.asszony@gmail.com

49 éves, jó megjelenésűnek mondott, elvált, kétgyerekes, szép otthonnal rendelkező gépészmérnök keresi 38-42 éves, csinos, intelligens, vidám, gyerek-szerető társát. Válaszleveled a szerkesztőségbe „szerencse” jellegére.

Egyedülálló, 60-as éveiben járó, vidám hölgy komoly kapcsolatot keres. „Szeretnék megtalálni” jellegére a kiadóba.

Antik csillárok javítása, vétele, eladása. 321-2972. Bp., Hevesi S. tér 3.

Szóló utcában bejáratott üzlethelyiség (parkolóval) kiadó. Tel.: 06-30-376-2717.

Kereselek a 44-ben Kőbányán élt Herskovits családot, vagy legalább egyetlen élő tagját. Anyám cseléd lány volt házuknál 1944-ig, már 90 éves és csak Herskovits Ivánra emlékszik. Sullyok Kálmán, 2858 Császár, Erdősor.

Üdüljön Budapest centrumában fél áron. 00-36-20-935-4867.

Időskorúak betegápolását vállalom, többéves amerikai gyakorlattal. Tel.: 06-46-357-584, 06-30-646-3053.

Olvasóink írják

Tudod, mi a válasz? Te vagy a válasz!

A holokausztmegemlékezésekre pár éve még lasszóval kellett fogni a fiatalokat. **Kötelező iskolai program, foj! Oké, hogy a nagy büszke rám, de jövőre remélem, nem nekem kell képviselni az iskolát.** Valljuk be, sokan menekültünk, ha olyan pátozatos hangú mondat közlébe kerültünk, hogy a „meggyilkolt hatszáz ezer magyar áldozat”. Aztán hallottunk egy másik mondatot, láttunk egy filmet, olvastunk egy könyvet, éreztük egy virág illatát, vagy egyszerűen csak növekedtünk és rájöttünk, van annak értelme, hogy tiszteljük a gyökereinket, mert akkor nem veszítjük el a jövőnket.

Az Emánuel Emlékfánál jó sok fiatal emlékezett a magyar zsidó mártírokra. Pedig ez is csak egy volt a Mazsihisz által rendezett mártírünnepségek közül. Zoltai ügyvezető igazgató beszéde után Aliza Bin-Noun nagykövet fejből rikatta meg a közönséget, Kardos főrabbi ezúttal nem humorizált, és Szilágyi kántor szépen énekelt. Az Élet Menete nevében Répás Péterrel együtt mi is gyűjthattunk gyertyát. Akárhogy is, ilyen programot összerakni tényleg csak a Mazsihisz tud. A zsidóság megítélésének jobbítása ezen is múlik. Nem egyenlő a zsidóság a soával, de ha a gyerekek, fiatalok, akik önkéntesen dolgoznak Az Élet Menetnek, megtöltene egy holokausztmegemlékezést, akkor valami elindult kicsiben. És ezen a vasárnapon tényleg sok fiatal jött el a Wallenberg Emlékparkba. Az idősebbeknek talán kicsit könnyebb is volt a visszaemlékezés az élet menetesek gyűjthetében. Bennünket pedig nem szorongatott a kérdés, hogy **Ki fog mártírünnepségeket rendezni azután?**

Elie Wiesel budapesti előadásán fiatalok akkurátusan összerakott mondatokban tették fel kérdéseiket a sztártulónak. Az egyik fiú frappánsan azt kérdezte, hogy mi a válasz a rasszizmusra, és Elie Wiesel azt mondta: **Úgy látom, egy fiatal kölyök vagy. Tudod, mi a válasz? Te vagy a válasz!**

Ez egy olyan beletrafálós mondat volt, ami meglendített, kikölkentett, és felszökelltünk a magasba a hallatán. Szerencsésnek éreztük magunkat, hogy segített a növekedésünkben. De azért kellenek a filmek is, a könyvek – és azok a virágillatok.

Vadász Éva, Az Élet Menete Alapítvány önkénteseinek vezetője

Egy nekrológról

Vértés István Szenes Ivánról azt írta, hogy az 1990-es évek elején létrehozott egy irodát a MEASZ Szabadság téri épületében, a NÜB-öt.

Ezzel szemben a válaszáig az, hogy a NÜB 1957-ben alakult meg mint a Partizán Szövetség egyik szervezete. A NÜB csak öt évvel ezelőtt vált ki a

MIASZ-ból és lett önálló. A NÜB első elnöke November László, az ügyvezető titkár pedig Szőnyi János volt, aki az első kárpótlás kijelölését végezte el 1970-ben. Ekkor a kárpótlás 13900 Ft volt. Ezután 3-4 év múlva a megmaradt pénzből még 7200 Ft-ot fizettek ki.

A jelenlegi kárpótlások kiharcolását is ők kezdték meg. November László halála után Lakatos Emil volt egy rövid ideig a NÜB elnöke, és őt követte Szenes Iván. Emlékét örökre megőrizték.

Solti Györgyné, Szőnyi P. Tibor

Az első pécsi héber nyomtatvány

Érdeklődéssel olvastuk az Új Élet 2011. július 1-jei számában A zsidó könyvnyomtatás kezdete címmel írást. Ehhez kapcsolódva szeretnénk bemutatni az első pécsi héber nyelvű nyomtatványt, melyet a Pécsi Nyomdász Egylet Hagyományörző Munkacsoportja kiadásában Mitzki Ervin, a Három évszázad című könyv szerkesztője tett közzé, áttekintve a pécsi nyomdászati múltját.

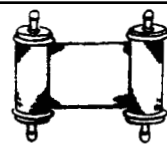
1834. július 19-én kelt Ferenc király aláírásával a pécsi Lyceum nyomda privilégium-engedély okirata. Ennek következtében sikerült a kor egyik legmodernebb nyomdáját megteremteni, négy egészen modern sajtóval, közel százmázsányi betűanyaggal, negyven mázsa díszítőanyaggal. Az ismeretek szerint a nyomda gazdagon fel volt szerelve különféle nyelvi betűanyaggal, többek között az ekkor nélkülözhetetlen gót írás sokféle típusával és fokozatával. Rendelkeztek a különböző kiadványaikhoz kaldeus, szír és héber nyelvű betűtípusokkal is. Az első pécsi héber nyelvű nyomtatványt Schweitzer József professzor, főrabbi fedezte fel, mely a pécsi zsinagóga avatására készült a Lyceum nyomdában 1843-ban.

A Pécsi Nyomdász Egylet Hagyományörző Munkacsoportja

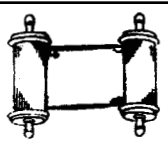
A megidézett eszme

Balatonakarattya nyaralásom idején kaptam kedvet a keszthelyi Munkácsy-kiállítás megtekintéséhez. Sokszor jártam már Keszthelyen, de nyári időszakban még soha, így a Balaton-parton kezdtem a sétát.

Mikor kigyönyörködtem magam, a rekkenő hőségben a halászcserdától vezető fasoron indultam vissza. Senki nem járt az úton, egyedül ballagtam fölfelé, egyszer csak velem szemben egy pár tűnt fel. Egy szempillantást vettem rájuk, a félméztelen férfi kopasz feje keserűséget ébresztett bennem. Azt hiszem, egy kicsit megremültem, de világosan emlékszem azonnal átfutó szégyenérzetemre, hogy miért is képzelek rosszat, és rögtön elfordítottam a fejem, kedvetelve nézgetve az elkerített zöldterület megújítási munkálatait. A jachtklub tájánál haladtunk el egymás mellett, mikor a fiatalember hangja – „de ronda vagy” – fordította ismét a pár felé tekintetemet. Hogy otrom-

IMAI DÓK

Templomok	Péntek este Aug. 5.	Szombat reggel Aug. 6.	Péntek este Aug. 12.	Szombat reggel Aug. 13.
Dohány	18.00	9.30	18.00	9.30
Frankel L. út 49.	18.30	10.00	18.30	10.00
Hegedűs Gy. u. 3.	19.00	9.30	19.00	9.30
Vasvári P. u. 5. (Iubavicsi)	19.30	9.00	19.30	9.00
Thököly út 83.	18.30	9.00	18.30	9.00
Hunyadi tér 3.	19.00	9.00	19.00	9.00
Bethlen tér 2.	19.15	9.30	19.15	9.30
Nagytuvaros u. 4.	19.00	8.00	19.00	8.00
Rabbiképző-ORZSE (Békkocsis u. 2.)	18.00	9.00	18.00	9.00
Kazinczy u. 27.	20.00	8.00	19.50	8.00
Alma u. 2.	18.00	8.45	18.00	8.45
Kórház (Amerikai u. 53.)	17.30	7.30	17.30	7.30
Páva u. 39.	19.00	9.30	19.00	9.30
Dózsa Gy. út 55.	19.00	9.00	19.00	9.00
Berzeviczy u. 8.	18.00	9.00	18.00	9.00
Károli G. tér 5.	18.30	9.00	18.30	9.00
Visegrádi u. 3.		9.00		9.00
Dessewffy u. 23.	20.00	9.00	19.50	9.00
Teleki tér 22. (szefárd)		8.45		8.45
Lauder iskola (Budakeszi út 48.)	18.00		18.00	
Pesterzsébet (Zamárdi u. 7.)	18.00		18.00	
Vidéken				
Vác (Eötvös u. 3.)	18.00		18.00	
Kecskemét (Nagykőrösi út 5.)	18.00		18.00	
Székesfehérvár (Várkörút 19.)	18.10		18.10	
Győr (Kossuth L. u. 5.)	18.00		18.00	
Szeged (Gutenberg u. 20.)	18.00	9.00	18.00	9.00
Debrecen (Pásti u. 4.)	19.50	8.00	19.40	8.00
Nyíregyháza (Mártírok tere 6.)	19.50	8.00	19.40	8.00
Miskolc (Kazinczy u. 7.)	18.00	8.00	18.00	8.00
Pécs (Füred u. 1.)	18.30	10.30	18.30	10.30
Kiskunhalas (Petőfi u. 1.)	18.00		18.00	
Szombathely	18.30		18.30	
Kaposvár (Berzsenyi u. 14.)	18.00		18.00	
Nagykanizsa (Fő u. 6.)	18.00		18.00	
Keszthely (Kossuth L. u. 20.)	18.00		18.00	
Hódmezővásárhely (Szt. István tér 2.)	18.00		18.00	
Siófok (Széchenyi út 4.)	19.00		19.00	

NAPTÁR

Augusztus 5. péntek

Áv 5.

Gyertyagyújtás: 7.55

Augusztus 6. szombat

Áv 6.

Szombat kimenetele: 9.05

Sábbát házón

Augusztus 9. kedd

Áv 9.

Tisá böáv böjt

Augusztus 12. péntek

Áv 12.

Gyertyagyújtás: 7.44

Augusztus 13. szombat

Áv 13.

Szombat kimenetele: 8.52

Sábbát náchamu

ba megjegyzése nem női bájjaimnak szólt, azt vele lévő (elv) társra rögtön tagoltan, jól hallhatóan tudomra adta: „mint egy bűdös bogár, akit el kell taposni”.

Tanárr vagyok, hosszú évek óta foglalkozom fiatalokkal, tanítom őket a gondolatok pontos kifejezésére, a beszélt nyelv szépségére. Ismerem a kimondott szavak mögöttes jelentését és az azokat generáló gondolatokat. A mellettem elhaladó párral ismeretlenül is felismertük egymást! Hisz rájuk ismertem az első pillanatban: a zsidógyűlölő, és rám ismertek ők is: az elpusztítani való bűdös zsidó – párbeszéd közöttünk nem lehetséges!

Legszívesebben azonnal otthagytam volna a várost, de aztán rosszkedvemet legyőzve indultam a Híntó Múzeumba a Munkácsy-kiállításra. Végigjártam a Kossuth Lajos utcán, és persze betértem, mint mindig, ha Keszthelyen vagyok, Goldmark Károly szülőházának udvarába, a zsinagóghoz is. A majdnem szemben lévő ház árpádsávos zászlós kapualjában a szokásos „magyar” relikviák: matricák, kazetták, pólók stb. árusítása folyik.

Eszembe jutott, hogy két évvel ezelőtti peszachi itt-tartózkodásomkor vetítették a Művelődési Házban Jelenzcki István – volt iskola- és úttörőársam – antiszemita felhangokkal átszótt Háború a nemzet ellen c. filmjét. Emlékszem a film és a rendező lelkes fogadtatására, a vetítés utáni közönségtalálkozóra, a város vezetőinek hozzászólásaira.

Újra felidéztem a fasori jelenetet, és megértettem a zsidóságom felismerése által előhívott gyűlölet alaposan kidolgozott eszmeiségének sötétségét.

Ragyogó napfényben örökre elbúcsúztam Keszthelytől!

Weiler Katalin

Halálozások

Mély fájdalommal tudatjuk, hogy Fried László életének 88. évében elhunyt. Szűk családi körben a Kozma utcai sírkertben búcsúztattuk. Gyászolják: felesége, Éva, gyermekei, Katalin és Péter, menyé, Erzsébet. (x)

Fájdalommal tudatom mindazokkal, akik ismerték és szerették, hogy édesanyám, Jungermann Zsigmondné született Kohn Erzsébet, életének 96. évében elhunyt. Gyászolják: lánya, rokoni és barátai.

Fájdalommal tudatjuk, hogy Gortvai Tibor 87 évesen, hosszas betegség után, 2011. július 19-én elhunyt. Temetése a Kozma utcai temetőben július 24-én volt. Gyászolják: felesége, családja, barátai és ismerősei. (x)

A siófoki zsinagóga

további nyári imarendje:

augusztus 5., augusztus 12., augusztus 19.

A péntek esti szertartás 19 órakor kezdődik.

Vezető Domán István főrabbi, aki minden Siófokra látogatót szeretettel vár az istentiszteletre.

Hírek, események röviden

– Adományok. Szegő László 10 ezer Ft-ot küldött a Szeretkórház részére.

– A törökbálinti önkormányzat tájékoztatja az érdeklődőket, hogy a holokausztmegemlékezésről film készült, melyet az interneten az alábbi címszó alatt tekinthetnek meg: youtube holokauszt Törökbálint.

„Haláláig magyar maradt”

Efraim Kishon-emléktáblát avattak

Efraim Kishon, a 20. század legismertebb magyar születésű izraeli írója tiszteletére avattak emléktáblát a fővárosban *Tarlós István* főpolgármester és *Aliza Bin-Noun* izraeli nagykövét.

A Budapesti Operettszínház előtt egy kőkövön három oldalán elhelyezett bronz táblák – *Király Vilmos* munkái – magyar, héber és angol nyelven idézik meg Efraim Kishon, vagyis Kishont Ferenc (1924–2005) magyar származású izraeli szerző, rendező, drámaíró és világhírű humorista emlékéit.

Az avatón ott volt Kishon két gyermeke, *Rafi* és *Renana*, s megjelent a budapesti svájci nagykövét is, hiszen Kishon utolsó éveit Svájcban töltötte, és ott is halt meg.

Tarlós István, Budapest főpolgármestere azt emelte ki, hogy régi adósságot törleszt a táblával a főváros, mert Efraim Kishon Budapestről származott el. Szakmai példaképének tartotta *Karinthy Frigyes* és *Molnár Ferencet*, „humora, a híres pesti humor a magyar-zsidó

együttélést szimbolizálja. Bátor, szabad, igényes ember volt, Budapest büszke rá, és ápolni fogja emléket” – ígérte a főpolgármester. A helyszín kiválasztásában szerepet játszott, hogy az író, humorista gyakran megfordult barátaival a pesti Broadwaynek nevezett környék kávéházaiban.

Aliza Bin-Noun izraeli nagykövét elmondta: három éve született az ötlet, hogy legyen emléktáblája a híres izraeli magyarnak, és *Tarlós István* hivatalba lépése után támogatónak a terv mellé állt. Emlékeztetett arra, hogy Efraim Kishon 1949-ben, Izraelbe érkezése után Haifa mellett egy konténerben lakott és betegápoló volt, közben pedig éjjel-nappal a héber nyelvet tanulta. Két év után már közölte humoreszkjeit az *Omer* és a *Davar* című lap.

A nagykövét felidézte, hogy Kishon filmrendezőként is nagyot alkotott, ő volt az első izraeli filmes, aki *Golden Globe* (Arany Glóbusz) díjat kapott a nagy sikerű *Szaláh Sabati* című filmért, amelynek főszereplője a híres *Chaim Topol* volt.

Efraim Kishon szatirikus műveit – köztük a *Nézz vissza, Lótné!*, a *Noé bárkája*, A tengeribeteg bálna, a 6 napos háborúra utaló *Jaj a győzteseknek* című munkáját – 37 nyelvre lefordították. Könyvei több mint 40 millió példányban keltel el. Munkásságát számos díjjal, a legmagasabb izraeli állami kitüntetéssel, az Izrael-díjjal is elismerték. 1999-ben a Magyar Köztársasági Érdemrend középkeresztjével tüntették ki. 2004-ben, utolsó budapesti látogatására megjelent három utolsó könyve is: az *Alma a fa alatt*, A szerencsés flótás és a *Hiszsi a piszi*.

Efraim Kishon 1924-ben született Budapesten, asszimilált zsidó nagypolgári családban, a jezsuitákhoz járt iskolába, kiváló minősítéssel végzett, de a zsidótörvények miatt nem mehetett egyetemre, kitanulta az aranyművészetet. 1944-től munkaszolgálatos és különböző haláltáborok lakója, majd szökevény volt. Szüleit és testvérét is megtalálta, ők négyen maradtak meg a nagy családból. 1945 és 1949 között a *Ludas Matyi* című legendás vicclap munkatársa volt, *Hoffmann Ferencről* Kishontra magyarosított névvel. Ő ugyan Hontot akart, de a barátai alacsony természetére utalva csak kis Hontnak nevezték. Egy izraeli bevándorlási hivatalnok adta neki az Efraim Kishon nevet – árulta el a fia.

Efraim Kishon háromszor nősült, három gyermeke van. Az avatón megjelent fia, *Rafi* elmondta, hogy apja lelke legmélyén haláláig magyar maradt. A hébert akcentussal beszélt, ezért örült Budapesten, amikor megdicsérték, hogy akcentus nélkül beszél a magyart. Elárulta, hogy apja imádta a magyar szalámit, mindenféle vágószerkezetet szerzett, hogy minél vékonyabbra tudja szeletelni kedvenc csemegéjét, pedig mindig megfájdult tőle a gyomra.

Leánya, *Renana* megemlékezett, hogy *Amir*, a harmadik testvér New Yorkból nem tudott eljönni az eseményre. Apjáról fildézte, hogy ha játékokat vett nekik, megtartotta magának, soha sem volt otthon, nem hitt a házasság intézményében, s közben 40 évig, édesanyja haláláig éltek házasságban. Héberül írt, németül beszélt és magyarul álmodott – jegyezte meg *Renana Kishon*. (MTI)

Egy este a Spinozában

Nádasi Veronika önálló műsora

Most ugyan nyári szabadságát tartja a Spinoza, de a *Mirage* című előadás a következő évadban is műsorra kerül. Miután egyetlen szereplő van a színlapon, *Nádasi Veronika*, akit az Operettből ismerek, hozzá fordultam kérdéseimmel.

– *Miért választotta ezt a címet? Mirre utal?*

– Olyan címet kerestem, amelyben valamilyen formában benne van a tükör vagy annak valamilyen vetülete. A szó jelentése délibáb, ami a tükröződés egyik legizgalmasabb formája. Benne van a valóság és a képzelet érdekes játéka, ami a színházra is nagyon jellemző. Az estét végigkíséri az a motívum, hogy milyennek látom azt a képet, ami tükröződik bennem a színházról, az életről, önmagamról. Emellett a francia *mirage* szónak számomra van valami varázslat a hangzásában.

– *A számokat milyen alapon választotta?*

– A zenei rész úgy állt össze, hogy írtam egy listát azokról a dalokról, amelyeket nagyon szeretek és közel állnak hozzám. Persze figyelembe kellett venni, hogy egy szál zongorakísérettel is megoldható songok legyenek. Terjedelmes lista jött össze. Majd kemény munkával egyre szűkítettem a kört, és az így megmaradt zenei anyagot elkezdtem dolgozni *Reményi Józseffel*, a darab zongoristájával. A próbák alatt alakult ki a sorrend, illetve az is, hogy mi az, ami mégsem fér bele, vagy hogy mit kell lecserélni. Eközben folyamatosan érelődött bennem, hogy mikor mit mondok, hiszen a dalok és a szöveg között meg kellett találnom az összhangot.

– *Juj de tudományosan állt hozzá.*

– Hosszadalmas, de nagyon élvezetes folyamat volt ez! Ami még a premierrel sem ért véget. A második előadásra ugyanis levontam a tanulságokat, és valamit megint változtatnam a dolgokon. Úgy érzem, a második előadás volt az igazibb premier. Végeredményben az a csodálatos dolog, hogy olyan *Sondheim*-dalokat, szanzonokat, gospelket és musicalrészleteket énekelhetek, melyekhez erősen kötődöm, és amelyek nagyon komoly zenei értéket képviselnek.

– *A szerzők között van zsidó származású?*

– Ösztintén szólva, fogalmam sincs! Inkább felsorolom a zeneszerzőket:

Webber, Sondheim, Legrand, Wildhorn, Jule Styne szerzeményei hangzanak el. Viszont a *Yentl*-ből való szám adja a műsor keretét.

– *Tulajdonképpen annyi zenés műben játszik az Operettben. Nem elég? Kell egy önálló est is?*

– Azok mind szerepek! A Spinozában én formálok meg magamat. A *Mirage* azért jött létre, mert rengeteg zenei és érzelmi gondolat érett meg bennem, amelyeket kifejezésre akartam juttatni. Bár önálló est, de a zongoristával együtt valójában egy duett. Ezt az élményt a nagyszínpadon nem tudja átélni az ember. Az est intimitása, a kis színpadon való játék egészen új kihívás az életemben.

– *Hányszor ment már a Mirage? És mekkora jövő van benne?*

– Őt előadást játszottunk a május végi bemutató óta. A célom az, hogy havi rendszerességgel menjem, de szeretnék vidékre is eljutni vele. Biztos vagyok benne, hogy ez egy folyamat kezdete, amely egész munkásságomat végigkíséri majd. Alakul a fejemben egy irodalmibb alapokon fekvő zenés est képe is, ahol kicsit nagyobb teret kap majd a prózai megfogalmazás. Tehát az elején járok egy izgalmas utazásnak, ami telis-tele lesz nehezített körülményekkel, de biztos, hogy lesz folytatás.

– *Tud valamit a zsidó vallásról?*

– Keveset. A feladataim kapcsán találkoztam a témával, hiszen már főiskolásként eljártam *Yentl* szerepét. Azóta is álomszerepeim között tartom nyilván. Ennek kapcsán volt alkalom kicsit bepillantást nyerni ennek a szigorú hagyományokkal teli, de gyönyörű vallásnak a rejtelmibe.

– *Miben láthatja az Operettben a közönség?*

– A következő évadban két premier vár rám. A Raktárszínházban decemberben mutatjuk be a *Kaukázusi krétakört*, amelyben több kisebb prózai szerepet kell majd megformálnom.

Jelenleg a *Rómeó és Júlia* Dajkáját, a *Szépség és a Szörnyeteg* Teamamáját alakítom. *Zsuzsanna* testvért játszom az *Abigél* című musicalben. Két szerepben is feltűnök a *Rebecában*, és van egy igazán izgalmas prózai feladatom: *Terus a Menyasszonytáncban*.

– *Végezetül: mivel telik a nyara?*

– A nyár alapvetően pihenéssel telik, színházi munkám nincs. Tartottam egy zenés kurzust Kiskunhalasban a helyi társulatnak, amelynek remélhetőleg lesz még folytatása.

Szeptemberben nemcsak az évad kezdődik el, hanem a *Kővirágok* énekiskola is, ahol hétvégénként tanítok. Közben folyamatosan járok szinkronizálni, ami nagy szerelem az életemben.

Bozsán Eta

SPÁNN GÁBOR

Jichák-Juszuf

Ezen a nyáron elvitt a feleségem Törökországba, mert megérdemlem. Ez itt nem a reklám helye, ezért nem nevezem néven szállodánkat, legyen elég annyi, hogy a török Riviéra egyik sokcsillagos szállodájáról van szó, melynek minden szolgáltatásával több mint elégedettek vagyunk. Ezért – eddig legalábbis – háromévente egyszer megengedjük magunknak azt a luxust, hogy egy hétig paradicsomi körülményekkel kipróbáljuk, a dolgot semmittevésnek hódoljunk. Szállodánk halljában a szinte mindenütt látható életnagyságú *Kemal Atatürk*-arcok és *Allah* szemének változatos iparművészeti megjelenítése mellett feltűnt egy többnyelvű tábla. Szabad fordításban az állt rajta: *Ha Ön a mi vendégünk, nem tud olyat kérni, amit ne teremtenénk elő. Zsidó és újságíró mivoltom, plusz az elfogyasztott koktélok megadták a löketet ahhoz, hogy az arcára mindig kötelező műmosolyt erőltető portás elé terjesszem próbatevő kísérmet: legyen szíves, mondja meg nekem, hogy itt a környéken van-e valahol zsinagóga, vagy legalább zsidó imaterem. Mikor a harmadik világnyelven is elmondtam, mit szeretnék, a portás olyan arcot vágott, mint *Cassius Clay*, amikor először megütötték. Egy pillanat türelmet kért, és hátrament tanácskozni. Mikor visszajött, és elhelyezte újra a szolgálattész mosolyt, ennyit mondott: *Uram! Tudommal zsidók nálunk nincsenek, imaházuk sincsen, viszont ha élő zsidót kíván látni, menjen le a bazársorra, és úgy a közepe táján keresse meg Juszuf bór- és szörmekereskedését, ő zsidó. Miután kiderült, hogy portásommal törököt fogtam, már csak azon törtem a fejem, ha azt kérném, hogy mutasson nekem egy buddhista csipkeverőt, arra vajon mit felelne. De ehhez még nem ittam eleget...**

Az asszonyval összenéztem, és azt mondtuk, ha már ennyi logisztikai energiát feccöltünk bele, elmegyünk megnézni *Juszufot*, a zsidót. A szállodánk mellett kezdődő bazársorról annyit érdemes tudni, hogy kb. olyan hosszú, mint nálunk az *Andrássy út* a *Hősök terétől* a *Bajcsy-Zsilinszky* útig. Található rajta kb. 800 kereskedés, köztük minimum 100 bórós. Közben a 35 fokos melegben vonszoltam nem lebecsülendő önsúlyomat, azon járt az eszem, hogy ez a török bazáros biztos zsidó, mert aki ezen az éghajlaton szörmet tud eladni, az bizonyára frizsidert árulna az eszkimóknak, de mindenestre bízik a hidegből jött turistákban. Mit mondjak, nem volt egyszerű megtalálni. Minden olyan sátorba bementünk, ami lehetett az övé, és próbáltam szót váltani a tulajjal. Minden török kereskedő beszél a világ szinte összes nyelvén kb. 30 szót. Ez nekik általában elég ahhoz, hogy bármit eladjanak. Ezért úgy próbáltam kideríteni, melyik lehet az én emberem, hogy miközben a nevét tudakoltam, nemzetközi hablatyomba belekevertem gyér hébertudásom néhány szavát. Gondoltam, aki reagál rá, az lesz *Juszuf*. Ez be is vált, megtaláltuk az emberemet. Mint minden jó kereskedő, ő is azonnal lerohant bennünket, leültetett légkondicionált boltjában, és kínálgatni kezdett valami jég-hideg zöld tintával, amit az élet vízének nevezett, és olyan teával, amittől a holtak is elkezdének reppelni.

Szerencsémre jól beszélt németül, de még így sem sikerült kiugrasztanom a zsidó nyulat a bokorból, csak a véletlen segített. Miközben leült, félig nyitott ingéből kilátszott a nyakába aggatott rengeteg aranylánc, és volt közöttük egy, ami a *Tízparancsolat* kőtábláját ábrázolta héber betűkkel. Ekkor kértem a tea mellé egy rakit. Erről azt kell tudni, hogy a törökök pálinkája, és olyan erős, hogy magzatot lehet vele elhajtani. Én megittam, és még a lendületével megkérdeztem: *Juszuf! Maga zsidó? Zavarba jött, azonnal a láncához kapott, mire megnyugtattam, hogy mi is azok vagyunk. Könnybe lábadt a szeme, és intett, hogy kövessük. Bevitt hátra az irodájába, gondosan becsukta az ajtót, és azután megmutatta a mellette ügyesen elrejtett mezutát. Rögtön megkérdeztem: mit szólnak ehhez a török beszállítói? Kb. 40 csillogó foggal válaszolta: 10 éve elhízik neki, hogy az homéró! Elmesélte, hogy vegyes családban született, az édesanyja volt zsidó, és *Jichák* néven vették fel *Abrahám* szövetségébe, de miután az anyját egy hívő muzulmán vette el, és ő áttért annak hitére, *Jichák* a család fekete báránya lett. Elkérte az örökségét, és eljött ide, a török Riviérára, megvette ezt a boltot, és tühetően megél belőle. Még annyi történt, hogy a közbülső metamorfózis által *Jichákból Juszuf* lett, és cégtábláján már ez áll. Feleségem szeme a bundák láttán felcsillant, és bökdösött, kérdeztem meg az árakat, ugyanis mindig gondban vagyok *chanukkával*, hát most ha itt olcsón kapunk, ő örülne egy nercnek. Megkérdeztem *Jichákot*, de sajnós *Juszuf* válaszolt, kimondva egy olyan számot, amit a nagysága miatt nem is lehetett forintosítani. Ekkor, talán még a raki hatására, odafordultam az asszonyhoz, és azt mondtam neki: *Rendben van! Vészek neked itt, a bazársoron egy nercet, de a ketrecét te tisztítod!**

Salamon Béla sztorijai

A potyavendég

Van egy kollégám, aki arról nevezetes, hogy mindennek örül, amit ingyen kap. Illetve pestiesen: él-hal a potyáért. Húséges követője *Dénes Oszkár* iskolájának, és hetenként átlag háromszor odasodródik egy jó társasághoz. Egy ízben sikerült meghívattatnia magát vacsorára egy gazdag pesti családnak, amely az előkelő Duna-parti szálloda egyik apartmanjában lakott. Szép társaság volt együtt, remek vacsorát szolgált fel, és barátom kitűnően érezte magát. Vacsora után kényelmesen elnyújtózott a széles fotójában, és elkezdte szívni a házigazda gyűrűs szivarját. A potyaszivar annyira ízlett neki, hogy egyikről a másikra gyűjtött. És hajnali három órára sikerült elpusztítania az egész szivar-készletet. Amikor az asztalon lévő doboz kiürült, az arca elfanyarodott, és a kedélye egyszerre lehangolt lett. A házigazda észrevette a hirtelen változást, és érdeklődésére a művész úr őszintén felelt:

– Ne haragudj, de szivar nélkül én nem tudok élni. Miután elfogyott a szivar, bármilyen jól is érzem magam, most már eltávozom.

A házigazda zavartan mentegetőzött, aztán becsöngette a szobalányt és elküldte, hogy szerezzen a föld alól is szivart. Sajnos a portás-

nál már csak cigaretta volt. Szivarral nem tudott szolgálni. Az étteremben is sötét volt, a személyzet már eltávozott. A szobalány végigjárta a szomszédos szállodákat is, de a trafikos már mindenünnen elment. Üres kézzel jött vissza.

– Borzasztó – mérgeződött a házigazda, és szemrehányást tett a feleségének, hogy miért nem gondoskodott több szívnivalóról. Aztán a művészhez fordult:

– Bocsáss meg, kérlek, én nem is tudom, hogy mit mondjak, úgy szégyellem magam.

A művész úr arcán a meghatottság jelei mutatkoztak.

– Nincs semmi baj – felelte –, látom, hogy mindent elkövettemek. Most legalább bebizonyítom, hogy mennyire szeretlek benneteket. Meggondoltam magam, nem távozom, hanem maradok. Egye fene, rágyújtok a saját szivaromra.

Szólt, és elővette zsebéből a bőrtárcát, amely dagadozott a sok szivartól. Elővett egyet, és rágyújtott.

A társaság tagjai észrevették, hogy közben a művész keze nagyon reszketett.

Annyira fájt neki, hogy a saját szivarjára kell gyűjtania.

(Galambos Szilveszter gyűjtése)

LAKÁS, ÉPÜLET FELÚJÍTÁSA

- Alpinista módon homlokzatjavítás, tetőfedés
- Festés, mázolás, tapétázás, csempézés
- Műszaki vezetés, árajánlat-készítés hitefelvételhez is

FRANK (alapítva: 1892/1972)

Tel./fax: (1) 331-5743

E-mail: frank1063@t-online.hu

Munkadíjból 5% kedvezmény!